

प	च	क
श	य	व
ह	र	त

शीर्षप्रमाणेश्च प्रावाणेः पूरयेद्दृढं ॥ स्वातंतुच समं कृत्वा ततः
 प्राचीं प्रसाधयेत् ॥ प्रसादे सरे नेलिं देद्वारकुं डे विशेषतः ॥ हिं प्रूढे
 कुलनाशस्या तस्मात्संसाधयेद्दिशः ॥ वास्तुशास्त्रे ॥ प्रथमं तु
 समक्षेत्रे प्राचीं संसाधयेत्स्फुटं ॥ सिधांतोक्तप्रकारेण ततो निष्पा
 दयेद्गृहं ॥ स्फुटकरणे ॥ भ्रुवलेव करे स्वायारेखांतः सोम्ययाम्प्रदूनि तोस्तः
 तन्मत्स्येषु छुमुखतः पश्चिमपूर्वाभि विद्यात् ॥ अथवा ॥ गृहभः सुसमीकृते
 क्षितिगते केंद्रस्य शंकोः क्रमात् भागं पत्रविशाल्यपैति च यतस्तत्रापरं द्वौ दिशो ॥ तत्कालाय मजीवयोस्तु
 विवरात् भाकर्णमित्याहृता सुवज्याप्तमितांगुले रथ न दिश्येद्दीस्फुटा चालिता ॥ इति दिग्साधनं ॥ अथवा ॥

१६	९	४	५	२	७	६
३	६	१५	१०	९	५	१
१३	१२	१	८	४	१	८
२	७	१४	११			

मेषायनगतो यस्मिन्दिने सूर्यस्तदा सुधीः ॥ शंकुन्यस्यो रये काले भूरने सुसमेतरा ॥ तच्छायाग्रप्रतीची स्यात्
 तन्मूलं प्राक्कस्मत्ता बुधैः ॥ तत्समाने चतुर्दिशु शंकुसूत्रैः प्रसाधयेत् ॥ दक्षिणायास्तदपाद्वा चित्राखात्या
 स्तुचांतरात् ॥ इति प्राची साधनं ॥ शकुनांतरं ॥ नेत्रगोत्ररसरंध्रसायकक्षोणिसागरदूताशदिग्गजात् ॥
 कोष्ठके सुविलिखेद्यथाक्रमं प्रश्नकालमवलंब्य भवतिमान् ॥ नदृश्यते ह्यद्वितयेन कार्यं रसेः समुद्रैर्निर्जकार्य
 सिद्धिः ॥ सप्ततृतीया कथयंति वार्तानि चैकपंचत्वरितं वदंति ॥ शकुनं ॥ अथ वास्तुपुरयनि
 वेशं ॥ भाद्रपदे शिरः प्राच्याया म्ये मार्गशिरत्रये ॥ फाल्गुनत्रितये पश्चाद्वास्तो ज्येष्ठात्रये
 ह्यदकु ॥ वास्तोः शिरसि पुच्छे च याम्यक्षौ च पृष्ठतः ॥ आयुः कामः खनेनेव वामक्षौ ख
 निःशुभा ॥ वास्तुक्षेत्रप्रमाणं च कल्पयित्वा स्ववामके ॥ कुक्षौ स्वातं विधायाद्वाग्रा राणः

२	७	८
९	५	१
४	३	०

पूर्येन्नतः॥ वास्वाया मफलं नभिस्तस्माद्ध्यं गुल्मत्रये॥ कुक्षिस्तस्मिन्यसेत् शं कुं पुत्र पौत्रार्थं वृद्धये॥ ईर्ध्वं भागं
 त्रयं त्यक्त्वा ह्यधो भागद्वयं तथा॥ मध्ये नाभिं विज्ञानी यादिति प्रादुपराशरः॥ यदा वास पार्श्वे न पूर्वादिशः शीते
 ॥ तदा पश्चिमे पुच्छं॥ दक्षिणे कोटं॥ उत्तरे पृष्ठां एवं सर्वत्र ज्ञातव्यं॥ इति खनन पूरणे वराहः॥ भक्ष्ये नाना प्रकार
 र्देह्यक्षत सुरभि कुसुम धूपैश्च॥ देववत्पूजां कृत्वा सपत्नी नभ्यर्च्य विप्रांश्च विश्वकर्माणे॥ सूत्रं छेदे स्मृतिः
 कीलवाद्भुखं व्याधिपीडने॥ गृहे स पत्नीनां च स्मृतिलोपे तनुक्षयः॥ कुंभे करात् च्युते मृत्युरपसर्गापि वः
 जिते॥ स्कंधाद्गृहे शिरोरोगो भग्ने प्रादुर्वने वधः॥ इति दुर्निमित्तानि॥ ब्रह्मशंभुः॥ सूत्रं भित्तिशिला न्यास
 स्तंभस्या रोपणं सदा॥ पूर्वदक्षिणयोर्मध्ये कुर्यादित्याह काश्यपः॥ शार्दूलं चरेणं प्रासादेषु च दक्ष्ये षु गृहे
 ष्वन्येषु सर्वदा॥ आग्नेयां प्रथमं स्तंभं स्थापयेत्तद्विधानतः॥ वराहः॥ दक्षिण पूर्वकोणे कृत्वा पूजां शिला न्यासेत्॥

प्रथमं ॥ शोषाः प्रदक्षिणेनेवेस्तं भाश्वैवं प्रतिष्ठाप्य ॥ सुत्रस्रगंवरयुतः कृतधूपविलेपनस्थाप्यः ॥ स्तंभस्तथै
वकार्योद्गोरोद्गायः प्रयत्नेन ॥ स्तंभोपरियदा घूककाकग्रध्रादिपक्षिणः ॥ व्यालाहयेश्वतिष्ठंतितदाकर्तुर्नशो
भनं ॥ तस्मात्स्तंभोपरिष्ठत्रशाखांफलवतीतथा ॥ धारयेद्यथावस्त्रबुधैरत्नादिनिक्षिपेत् ॥ वराहः ॥ नभ
स्यादिषु मासेषु त्रिषु त्रिषु यथाक्रमं ॥ पूर्वोर्दिदकृशिरोरामपार्श्वशायांप्रदक्षिणं ॥ सूर्यस्य भाद्रास्तुचक्रं
ह्रिखेत्रीणिचमस्तके ॥ अग्रपादेपश्चिमचक्रमाद्रानिचतुश्चतुः ॥ त्रीणिदृष्टेदक्षकुक्षीचत्वारिवामकेचतुः ॥
मुखेत्रीणिचपक्षेद्दोमादौचक्रमात्फलं ॥ अग्निवाधातथोद्गामः स्तेयं चैव धनागमः ॥ लोभोदारिद्र्यपी
दुनस्त्रामिनाशश्चमस्तकात् ॥ इत्यष्टौ फलानित्तेयानि ॥ वास्तारंभेप्रवेशेचदोमादौचक्रिचार्यं कर्तव्यमिति
स्तंभारोपणे मंत्राः ॥ यद्गुमेरिति दुष्टभूतादिगणान्यापिष्ठान्निः कास्य इदं श्रेय इति देवनानीय ॥ स्यो

नोपृथिवीतिवदुत्थापर्वतानामिति दूभ्यांभूमिमभिमंत्र्यइहैवतिष्ठेतिदूर्वासहिताम्नपद्भुवेःशुद्धोदकं
 प्रोक्ष्यकुट्टालिकादिभिर्भूमिसंस्तृत्यअत्र ३ मन्त्रेअग्निवाधाप्रावासाधनंरुत्वानिष्यनायाभूमौआत्वा
 कुमारइतिमंत्रेणकुंभानसंस्थाप्यकृतेनस्थूणावि ४ अग्रपादे उद्वासःइतिमंत्रेस्तंभारोपणंकुर्यात् ॥ शो
 षकर्मअग्रेवक्ष्यते ॥ तावद्वज्रादिज्ञानंकथ्यते ॥ पूर्वोदितस्थुर्ध्वजधूमसिंद ४ पश्चिमेपादेः स्तेयः ॥
 श्वागोखगराख्यद्विरहाः क्रमेण ॥ उद्गोश्चापाः स्वपदेविधेयोश्चत्वारण्यं ३ पृष्ठेधनागमः ॥
 विषमाः प्रज्ञास्ताः ॥ पदेकेसरिणाविधेयोश्चत्वारिंशत्पदेगजस्य ॥ प ४ दक्षकुक्षौत्तमः ॥
 देवस्यध्वजकेसरीभांरुषास्तनान्यत्रपदात्स्वकीयात् ॥ सर्वद्वारध्वजोदेवः ४ वासुकुक्षौदरिहः ॥
 पश्चिमास्यंविनादरिः ॥ प्राङ्मुखेदक्षिणास्येवगजः पूर्वमुखेवृषः ॥ खट्कर्पटकोटेषुवृषःसिंहो गजः
 शुभः ॥

३०८

वापीकूपतडागादोगजोदेयोविचक्षणेः॥ आसनेयोजयेसिंहं नृयनेचैवकुंजरं॥ वृषभोजनपात्रेण
दद्याच्छत्रादिषुध्वजं॥ महासनेग्निशालायांगृहेचाग्न्युपजीविनीं॥ धूमदद्यात्तथाश्वानंयवनांत्यजयो
गृहे॥ स्वरोवेश्यागृहेयोःशोधांशःक्षत्रियविट्गृहे॥ वृषसिंहं गजं दद्यात्प्रासादपुरमंदिरे॥ सर्वस्वभि
मुखोःश्रेष्ठामध्वागेहेपराङ्मुखाः॥ ध्वजेपरास्येविप्राणांराज्ञांसिंहं प्युदङ्मुखं॥ गजेभ्य इत्ययाम्याशं
षेपूर्वामुखंविशः॥ वस्त्रजधर्मशालायांकुं देस्तंभेध्वजेध्वजः॥ गोगजोभृगृहेसाधारणेनृणगृहेभु
भो॥ यत्रेशस्त्रेथेसिंहोभांडागारेभुभोगजः॥ धान्यांबुस्मानगेश्वोनशालायांवृषभःशुभः॥ नाथ
भोगोद्वाद्वाद्यांगजसिंहवृषाःशुभाः॥ इत्यालयः॥ अथध्वजादिफलंगारुडे॥ दिशालानप्रभूतान्दि
ध्वजादीनाणयेक्रमात्॥ ध्वजो धूम्रोथसिंहश्चावृषःस्वरदंतिनः॥ ध्वांशश्चायाष्टमानायां नाम

मं त्रैश्वतां नमेत् ॥ कीर्तिः शोको जपो वैरं धनं निर्धनता सुखं ॥ गोगश्वेति गृह्णारं भेध्वजां दीनां फलं क्रमात् ॥
ध्वजस्थाने ध्वजं दृष्ट्वा राजचिंता धनादिकं ॥ ध्वजस्थाने स्थिते धूमराजचिंता बलाधिकं ॥ २ ॥ ध्वजस्थाने स्थिते सिं
हे धनलाभादिकं भवेत् ॥ ३ ॥ ध्वजस्थाने श्वाने दासी विलसुखादिकं ॥ ध्वजस्थाने दृष्ट्वा स्थानचिंता चलाभकं ॥
५ ॥ ध्वजस्थाने दृष्ट्वा दुःखकेशाधिकं भवेत् ॥ ६ ॥ ध्वजस्थाने दृष्ट्वा स्थानचिंता जयादिकं ॥ ध्वजस्थाने दृष्ट्वा जेकेशचिं
ता धनक्षयः ॥ ७ ॥ धूमस्थाने ध्वजं दृष्ट्वा पूर्वदुःखं ततो धनं ॥ ८ ॥ धूमस्थाने दृष्ट्वा कलिदुःखादिकं भ
वेत् ॥ ९ ॥ धूमस्थाने सिंहे नामचिंता धनादिकं ॥ धूमस्थाने जयलाभादिकं भवेत् ॥ १० ॥ धूमस्थाने दृष्ट्वा ना
गिगोश्वधनादिकं ॥ धूमस्थाने स्वरे धूमव्याप्तिश्चापि धनक्षयः ॥ ११ ॥ धूमस्थाने दृष्ट्वा लाभा भवति तक्षणात्
॥ १२ ॥ धूमस्थाने श्वाने केशदुःखभयादिकं ॥ १३ ॥ २ ॥ सिंहास्थाने ध्वजं दृष्ट्वा राजलाभानि निर्दिशते ॥

३९०

सिंह-स्थिते धूमेकन्या प्राप्तिज्यादिकं ॥ १॥ सिंह-स्थिते खिते सिंहे ज्योमित्र समागमः ॥ ३॥ सिंह-स्थिते श्वाने स्व
चिनाद्रामलाभकं ॥ ४॥ सिंह-वृषदृष्ट्या गृहक्षेत्रात्मलाभकं ॥ ५॥ सिंह-खरदृष्ट्या ग्रामभाषादिरेव च ॥ सिंह-
गजदृष्ट्या आरोग्यं च सुखादिकं ॥ ६॥ सिंह-स्थिते ध्वांशे कन्या धान्यं गुणादिकं ॥ ७॥ ३॥ शुनस्थाने ध्वजदृष्ट्या
स्थानचिंतां सुखादिकं ॥ १॥ शुनः-स्थिते धूमे कलहः कार्यनाशनं ॥ २॥ शुन-स्थिते सिंहे कार्यसिद्धिर्भविष्यति
॥ ३॥ शुन-स्थिते श्वाने धननाशो भविष्यति ॥ ४॥ शुन-वृषदृष्ट्या रोगी रोगादिमुच्यते ॥ ५॥ शुन-खरदृष्ट्या क
लहश्च भयं भवेत् ॥ ६॥ श्वानस्थाने गजदृष्ट्या पुत्रभार्यासमागमः ॥ ७॥ शुन-स्थिते ध्वांशे पीडा स्याद्दुलनाः
ज्ञानं ॥ ८॥ ४॥ वृषस्थाने ध्वजदृष्ट्या राजपूजा सुखादिकं ॥ वृषचैव स्थिते धूमे राज्यपूज्यं सुखं भवेत् ॥ २॥
वृष-स्थिते सिंहे सोभाग्यं च धनादिकं ॥ ३॥ वृष-स्थिते श्वाने बलश्रीकाम ईरितः ॥ ४॥ वृषस्थाने वृषदृ

श्वाकीर्तिः स्रष्टिः सुखादिकं ॥ ५ ॥ वृष- खरं दृष्ट्वा मद्राजाभादिकं भवेत् ॥ ६ ॥ वृ० गजं दृष्ट्वा स्त्री मज्जादिस
 मागमः ॥ ७ ॥ वृ- स्थिते ध्वांशे स्थानमानसमागमः ॥ ८ ॥ १ ॥ खरस्थाने ध्वजं दृष्ट्वा रोगशोकादिकं भवे
 त् ॥ १० ॥ ख- स्थिते ध्रुमे तस्करादिभयं भवेत् ॥ १२ ॥ ख- स्थिते सिंहे पूजाश्रीर्विजयादिकं ॥ ३ ॥ ख- स्थिते श्वाने स
 दापवननाशनं ॥ ५ ॥ ख- वृषे दृष्ट्वा सुखाप्रियं समागमः ॥ ५ ॥ खरस्थाने खरं दृष्ट्वा दुःखपीडादिनिर्दिशते
 ॥ ६ ॥ ख- गजं दृष्ट्वा सुखपुत्रादिकं भवेत् ॥ ७ ॥ खर- स्थिते ध्वांशे सकलव्याधिरेवं च ॥ ८ ॥ ६ ॥ गजस्थाने
 ध्वजं दृष्ट्वा श्रीजयस्त्रीसुखादिकं ॥ १ ॥ गज- स्थिते ध्रुमे धनधान्यसमागमः ॥ २ ॥ गज- स्थिते स्थिते सिंहे जय
 सिद्धिसमागमः ॥ ३ ॥ गज- स्थिते श्वाने आरोग्यं सुखसंपत् ॥ ४ ॥ गज- वृषे दृष्ट्वा राजदानधनादिकं ॥ ५ ॥
 गज- खरं दृष्ट्वा पूर्वदुःखंततः सुखं ॥ ६ ॥ गज- गजं दृष्ट्वा धनधान्यसमागमः ॥ ७ ॥ गज- स्थिते ध्वांशे अ

त्यं कार्यं भविष्यति ॥ १ ॥ १ ॥ ध्वांक्षस्थाने ध्वजं दृष्ट्वा कार्यनाशो भविष्यति ॥ १ ॥ ध्वांक्षे चैव स्थिते ध्रुमे
कलिकृत्वागमिष्यति ॥ २ ॥ ध्वांक्षिते सिंहे विग्रहो दुःखमेव च ॥ ३ ॥ ध्वांक्षिते श्वाने गृहसंगभयादिकं
४ ॥ ध्वांक्षिते श्वाने भ्रंशभयादिकं ॥ ५ ॥ ध्वांक्षिते श्वाने रं दृष्ट्वा कार्यनाशो भवेत्क्रवं ॥ ६ ॥ ध्वांक्षिते गतं दृष्ट्वा धन
कीर्त्यादिकं भवेत् ॥ ७ ॥ ध्वांक्षिते ध्वांक्षे विदेशगमनादिकं ॥ ८ ॥ ॥ इति वास्तुपयोगी ध्वजादीनां वि
शेषफलानि ॥ अथ शेषफलान्ययनक्षत्राद्यानयनक्रमः ॥ गर्गः ॥ विस्तारगणितं देर्घ्यं गृहक्षेत्रफ
लं भवेत् ॥ तत्पर्युक्तवस्तुभिर्भक्तं शेषमायो ध्वजादिकं ॥ अथ निम्ने शेषफले भूते शेष २० मत्रभं ॥ भेष
भक्ते व्ययः शेषमायात्प्यव्ययः शुभः ॥ व्यासव्यायामहस्ते क्यं द्दिम्न २ जेक्यार्थसंयुतं ॥ नृपभक्ते २६
भवेत् शेषं गृहनाम क्रवादिकं ॥ तारास्यान्मन्त्रभस्वामिधिस्मेक्यं नवभाजितं ॥ उद्गाहवद्राशि कूटं विचार्यं

स्वामिगेहयोः ॥ गृहनामाक्षरक्षेत्रफलव्याययुतिंदूरेत ॥ त्रिभिः शेषांशकोत्तयोद्वितीयोत्रमृत्तिप्रदः ॥ १२॥३
 द्दोयमोभूपतिरंतकोसतदुत्यर्थः ॥ अथवा ॥ व्यायामंविस्तरयुतंचतुर्धास्तुक्रमाद्व्यतं ॥ गज ० नेत्रां २
 कर् ० वसुभि ० हृतमर्क १२ ० नगा २ ग ० भै २ ॥ आयव्ययोध्वजारव्यादिगृहं रात्रिश्चभंक्रमात् ॥ त्वचार्य
 विभवतीतिशेषः ॥ यद्दीर्घः ॥ परिणादुषाद्गुणितोवस्व ० अग्नि ३ नंदार् ० संके ० नंदार् ० दृष्टा ० अथ ४ २ २ ५
 तु ० धभिश्चगुणितोभक्तावशेषक्रमात् ॥ मातंडा १ ० द्रुप ० दंति ० अथ ५ ५ चतु ० भै २ ० अथ २ ० स्तु
 रंते ० ग्रंहे ० स्वर्णायास्तिथिवारभानिचतथायोगार्थतिथ्यंशकाः ॥ १३ ॥ ० क्षेत्रफलेगज ० गुणि
 तस्वयमक्षमांभाजिते १ २ ० भवत्यायुः ॥ आयुषिपंच ५ विभक्तेक्रमान्मदाभूतविश्लेषः ॥ दूरादे
 कं १ द्वितीयं २ वेदा ४ वसवः ० प्रदक्षिणांदिक्षु ॥ शालादिंकांकयोगः सैकोवेशमभ्रवादिभवेत् ॥

३१३

ध्रुवं धान्यं जयं नंदं खरं कांतं मनोरमं । सुमुखं दुर्मुखं कूरं सुपर्शं धनदं क्षयं ॥ आक्रंदं विपुलं चैव वि
जयं गृहमुत्तमं ॥ वस्त्रिप्रस्तारमेतेषां शिष्यधीरुधयेधुना ॥ गृहनामाक्षराण्यष्टगो भवार्कमनुत्र
ये ॥ नृषेत्रीणि नगावेराः शिष्टाकोषक्षरद्वयं ॥ चतुर्भिर्गुणितं क्षेत्रं फलं षोडशभिर्भजेत् ॥ शेषं ध्रु
वारिकं लेयं सप्रनामयथाक्रमं ॥ श्रीर्ध्यान्यं विज्ञयो रुधिः पुष्टिः सन्माननाशयः । गोत्ररुधिः समस्त
दुर्नवानां क्रमतः फलं ॥ आयासो मनसः शोकः कल्हो व्याधिपीडनं । भयं ज्ञाते मृतिनाशः सप्तानाम
ध्वंसं फलं । प्रस्तारः । भूर्भूद्वौ द्वौ हतावेरा अष्टावशौ गुरुर्लघुः । स्याप्यः सम्यग्मुखाच्छालात्कचुस्थाने
ध्रुव धन्य

शि१६ वेश्म^{सु}भ्रवादिषोडशग्रहानामुद्धारः॥ युक्तं। गर्गः॥ अश्विन्यादित्रयं मेघेसिंहे प्रोक्तं मघात्रयं॥
 मूलादित्रयं चापे गोषभेषु द्रुयं द्रुयं॥ एकादशे वाचदूर्ध्वं यावच्चान्द्रिग्राहस्तकं॥ तावदायादिकंचिंत्यंतदू-
 र्ध्वं नेवचिंतयेत्॥ तथा॥ यत्र देह्यं गृह्णादीनां दूविंशं क्षम्यते नोधिकं। नतत्रचिंतयेत्क्षीमा-गुणानायव्य-
 यादिकान्॥ आयव्ययोमासशुद्धिरणगे देने चिंतयेत्॥ नित्यान्वासादिनो कुर्यात्तथागारे पुरातने॥
 इति गजायोदाहरणानि॥ व्यासः॥ अन्यवेश्मसिंहं दातुनेषान्यस्मिन्नियोजयेत्॥ नतत्रनिवसेत्कर्तविस-
 त्पिन जीवति॥ इष्टकाकाशपाषाणमृत्तिकाचूर्णमायसं॥ तृणंपत्रंचुधैः प्रोक्तेदारुसंज्ञं गृह्याय वै॥ नू-
 तने नूतनं काष्ठं जीर्णं जीर्णं प्रज्ञास्यते॥ जीर्णंचे नूतनं श्रेष्ठं नो जीर्णं नूतने शुभं॥ श्रीषण्णोद्विणी शो-
 कसज्ञाश्च सरलाः शुभाः॥ पतंगरोद्गशात्काख्यास्तात्कार्जुनकपिंशुकाशुंशुपाः॥ चंद्रनाशोकबही

मधुकाश्चकदंबकाः। प्रशस्ताश्चशमीनिंबविल्ववःस्यंरुहादिके॥ गृहहारागुणैर्युक्तं गृहे कर्मणियुज्य
ते॥ ग्रहेकाष्ठं समंशेषमलिं रंविषमं शुभं॥ वृक्षे देन प्रार्थना॥ यानो ह भूतानि वसंतितानि बलं गृ
हीत्वा विधि वत्प्रयुक्तं॥ अन्यत्र वो संपरिकल्पयंतु क्षेमंतु तान्यद्यनमो स्तुतेभ्यः॥ नारदः॥ पूशो दुंबवृता
स्यानिंबस्तु द्वि विभीतकाः। दग्धाः कंठकिनोरुक्षावटाश्च कपिशकाः। अगस्तिशिगुतालाख्यास्ति
त्तिणीकाचनिरिताः॥ अन्ये च गृहनिर्माणे योजनीयाः सदाद्रुमाः। आरंभं वा समाप्तिं वा प्रासादपुरस
यनां॥ उचिते केशवे कुर्यात्सुप्ते च कदाचन॥ गृहेषु कर्म हस्तैर्नमानं स्वामिकरेण च॥ देवादीनां तु धि
स्म्येषु कर्म हस्तैर्न केवलं॥ कर्म हस्तैश्चतुर्विंशत्यंगुलैः समुत्तमैः॥ धातुजो यत्त देवतयोर्गुणैः स्यात्
रक्षतः॥ यवोदरे रश्मि रंगुलं स्याद्ब्रह्मकांगुलं कुरुक्षेत्रं॥ कर्तुः करञ्चाश्चि लवोन्मितं वाग्राह्यं कि

लक्ष्म्यत्रमंगरद्वे ॥ ३ ॥ करमानेन सवेयदिस्यस्ततो गुलंयवादि । इत्वाथवाविवादायक्षेत्रफलंसाधयेदुणि
 तात् ॥ नवभागंगरद्वे कुर्यात्पंचभागानुदक्षिणे । त्रिभागं वामेनः । इत्वाशेषंद्वारंप्रकल्पयेत् ॥ देर्घ्येनैवाशः
 पदमत्रदेर्घ्यात्तद्वारंशुभंप्राक्त्रिचतुर्थभागे ॥ चतुर्थपिषेद्विशदक्षिणस्यापश्चाच्चतुःपंचमकेतयोरक
 मार्गतरुकोणकूपस्तंभभ्रामसिद्धमशुभंद्वारं ॥ सप्तोष्णयातद्विगुणास्त्यक्ताभूमिनदोषाय ॥ स्वयमुपघ
 रितेरोगोपिदित्तचकुलक्षयः ॥ नानाधिकेनेदिक्भ्रातेद्वारेनीचेसुखक्षयः ॥ द्वारस्योपरियद्वारंद्वारद्वार
 स्यसंमुखं ॥ नकार्यव्ययदंयच्चसंकटंतद्वारिद्रुते ॥ मीनेकर्किण्यलिनिशुभंद्वारमिद्रुक्रमेणमेषोसि
 द्धधनुषिधनंद्वारश्वयाम्येवदंति ॥ तद्वत्तौलाघटधरत्वापश्चिमद्वारमुक्तंधर्मद्वारंमृगमिथुनयो
 रंगतायांतथैव ॥ आसनाः कंटकिनोरिपुभयदाः क्षारिणोर्थनाशाय ॥ फलिनः प्रजाक्षयकरादर

३१३

ण्यपि वर्जयेत्तेषां ॥ वर्जयेत्पूर्वमश्वत्थं पूर्वदक्षिणतस्तथा ॥ न्यग्रोधं पश्चिमे भागे उत्तरे चाण्डुवृक्षं । अश्वत्थे तु भयं विद्यात्पक्षेत्रं यात्परो भयं ॥ न्यग्रोधे राजपीडा स्यात्त्रेता मयमुदुंबरे । छिंद्याद्यदि न तरंस्तान्तरं तरे पूजिता त्वये दन्यात् ॥ पुं नागणे निष्ठवकुलपनसाननामी शास्त्रिनः ॥ द्वास्तोषथी द्रुममलतामधुगसुगंधाः स्निग्धाः समानसुषिरांच महीरूपाणां ॥ अथ ध्वनिश्च मविनोदं मुपागंतोनां धत्ते श्रियं किमुत्तशाश्वतमंदिरेषु ॥ नभस्यादिमासेषु त्रिषु त्रिषु यथाक्रमं ॥ पूर्वोदितिकुशिरौ वास्तुः कुर्यात्तद्विद्रुखं गृहं ॥ प्रतिकूल्यमुखे गेहं दुःखशोकभयप्रदं । सर्वतोमुखे गेहानामेष दोषानं विद्यते ॥ अत्यदोषं गुणश्चेच्च दोषाय न भवेद्गृहं ॥ आयव्ययो प्रयत्ने न विरं धं भंच वर्जयेत् ॥ स्नानागारं दिशि प्राच्यां मार्गनेयां पवनालयं ॥ यास्यायां दायनागारं नैर्त्त्यां वस्त्रमंदिरं ॥ प्रतीच्यां भोजनागारं वायव्यां पशुमंदिरं । भोड

कोशं रत्नरस्यां ईशान्यां देवमंदिरं ॥ आचार्यः ॥ स्नानं च पाकं शयनं च भोज्यं गतालयं वा यव्यां जगद्दं धन
 स्य ॥ देवस्य पूर्वदिशि शाक्रमेण मध्ये सभाभूषणनिवेशनाशय ॥ तथा ॥ पूर्वस्यां श्रीभवनं याम्या यारति यदं वि
 धातव्यं ॥ भोजनभवनं पश्चादुत्तरतश्चापि धनं भवनं ॥ ईशान्यां देवमंदिरं मंदिरं संकार्यं साग्नेयं ॥ नैर्ऋत्यां भो
 जोपस्करार्थं पशूनर्थानि मारुत्यां ॥ भूतिं पुष्टिं पुत्रदानं पुरांघ्रिनाशं मृत्युं संपदः शत्रुबाधां किंचित्संभुको
 णात्कुर्यात्कूपे गोदं मध्यमार्थं मक्षयं वा ॥ ॥ इति वास्तुनिवेशविधिः ॥ तथा च ग्रंथांतरेपि ॥ अलिनी नो गना
 कर्कधनुस्तोला क्रिया घटः ॥ पूर्वतो निवेशे न मध्ये युग्मांसि होतृषो मृगः ॥ वर्गज्ञस्ताश्च माज्ञा रसिं द्वा सप
 मृषकाः ॥ मृगाज्ञो पूर्वतस्तेषां शुभं स्यात्पंचमोरिपु ॥ स्ववर्गाद्गुणं रत्नपरवर्गं नियोजयेत् ॥ ८ ॥ अष्ट
 भिस्तु दरेद्भागं योधिकः स ज्ञानी भवेत् ॥ निजभाद्रहं यावद्द्रुभां निजभंतथा ॥ वेदं विभजेत्ते

क्रमाच्छेषधनव्ययो ॥ १६ ॥ भेससमे यामेवैरंदात्रिषष्टके । तुर्याष्टदुद्गो ॥ १७ ॥ रोगाः शोषस्तानेभवे
त्करव ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ इति जन्मनातग्रामराशिः ॥ ॥ अथ द्वापरनिर्णयं ॥ द्वापरं चतुर्विधं प्रोक्तं वास्तुसंक्रांतिभा
यज्ञं ॥ इत्येष्टतमयं मुख्यं गवाक्षाद्यैः पराणि च ॥ बहुद्वारेषु लिङ्गेषु न द्वारनिधयः स्मृतः । तथापि सदनेर्जा
ने द्वारे साधारणेपि च ॥ त्रिषु त्रिषु शरीनां च कन्यादीनां स्तिते रवौ ॥ पूर्वादिषु न कर्तव्यं द्वापरं चैव यथा क
मं ॥ अथ समयादि विचारः ॥ कर्मसिद्धिसुखायुषिनिमित्तशुक्रनादिभिः ॥ ज्ञात्वा प्रष्टुं द्वापरं भेकीर्त
ये समयं बुधः । काकनरस्य दमंगं सोम्यग्रदूषीक्षितं युतं चापि ॥ तच्चैस्पर्शति प्रष्टांतदास्यनिर्मा
णमादेशं ॥ वैशाखे फाल्गुने पौषे श्रावणे मार्गशीर्षके ॥ सूत्रारंभः श्रावणासहस्रं भारोपः प्रश
स्यते ॥ पूर्वापरास्यं तु न भूत्यपौषेयाम्यो जरास्यं सदसद्वितीये ॥ कार्यं गृहं हंजीचबुधक्षगार्कनीच

स्तगो जीवसितो च द्वित्वा ॥ शोकं धान्यं पंचतानिः पशुत्वं स्वाप्तिर्मश्वं संगरं भृत्यनाशं ॥ स्वं श्रीप्राप्तिं वन्दि
 सीतिं च लक्ष्मीं कुर्युश्चैत्राद्यां गृह्णन् भकारे ॥ नारदः ॥ सोष्य फाल्गुनये शारवमाघश्रावणषोषकाः ॥ मा
 सास्युर्गृह्णन्निर्माणेषु नारायण्यधनप्रदाः ॥ नृसंतपशुं गृह्णन्त्येष्टे आश्विने धान्यनीडकं ॥ पानोयशालिकाः
 माञ्जे चैत्रे धारा गृह्णन्तथा ॥ मृगे त्राह्मे अतारासु पुष्ये मंत्रे करत्रये ॥ धनिष्ठाद्वितये पीष्मि गृह्णन् भः प्रश
 स्यते ॥ मृदु भ्रुवं गुरस्वाप्ति
 हस्तवासवहारणे ॥ सूत्रा
 रं भोगृहादीनां रूढाण्यस्तंभो
 नपंचके ॥ पंचकेषु च धिश्ये

षु न कुर्यात् रत्नं भुङ्क्ते ॥ क्षेत्रसूत्रशिलान्यासप्राकारादिसमारभेत ॥ शिलान्यासः प्रकर्तव्यो गृहणांश्च
वर्णो मंगो ॥ षोडशे द्वास्ते च रोहिण्यपुष्याश्चिन्त्युत्तरासुच ॥ सूर्यांगारकवारंशांशवेधानरभयप्रदाः ॥ इतरप्र
द्वारंशाः सर्वकामार्थसिद्धिदाः ॥ अधोमुखे भैविदधीतख्याते शिलास्तथैवोर्ध्वमुखे श्वपदंतिर्युक्लुखे
दूर्गिकपादपानंगदप्रवेशो मृदुभैर्बुधश्च ॥ अधोमुखे श्वनक्षत्रैः कर्तव्यं भूमिशोधनं ॥ मृदुर्ध्वैः शु
भं कुम्भमित्युक्तं विश्वकर्मना ॥ सूत्रशंकुशिलाद्वारतुलाच्छादनपूर्वकं ॥ कार्यं स्तिभप्रतिष्ठेत्ते यथासंभ
वभाटिके ॥ पाताटिकान्महादोषानद्विवाप्रोक्ते त्रभाटिके ॥ कर्तव्यं सप्रनिर्माणयोगैरायुः प्रदेः शुभं ॥
राशेः श्रेणोस्तिरेत्स्नेशुभयुक्तविलोकिते ॥ निर्माणं भवनस्याद्गः शास्तं कर्मस्थितेः शुभैः ॥ त्रिषदाय
गुणैः कूरेः शुभैः केंद्रत्रिकोणगैः ॥ शुभदं गृहनिर्माणं कुर्यात्करोत्समः ॥ शुद्धकेंद्रनिधनस्ति

दयेसो म्यवर्गमनुजोऽमेपिच ॥ संनिवेशप्रदितोहिवास्तुनःसूरिभिर्नतुचरोदयेकचित् ॥ चकेसप्तशुक्लकारख्ये
कृतिकायेचतत्रचेत् ॥ रक्षं चंश्चेवास्तोश्चपुरःपृष्ठेचनाशुभं ॥ धनलाभःप्रवासःस्यादायुश्चोरभयंक्रमात् ॥
दक्षायग्रवामपृष्ठस्तेगृहकर्तुर्निशाकरे ॥ अस्यार्थः ॥ प्राङ्मुखेगृहेकर्तव्येलग्नगतश्चंद्रःपुरस्थितोभवति ॥ प्र
त्यङ्मुखेपृष्ठः ॥ प्रत्यङ्मुखेलग्नात्मसमगश्चंद्रःपुरस्थःस्यात् ॥ प्राङ्मुखेचपृष्ठः ॥ एवंदक्षिणामुखेगृहे
कर्तव्येलग्नादशमःपुरस्थःस्यात् ॥ दक्षिणामुखेपृष्ठः ॥ तथादक्षिणामुखेगृहेलग्नाच्चतुर्थःपुरस्थः ॥ दक्षिणामुखे
पृष्ठतइति ॥ लग्नाद्विचारणीयंरवोगृहेस्थेगृहीणान् ॥ शाकेसितेधनेदेवगुरोचसौख्यं ॥ विनाशमायातिबल
नदीनेनीचस्थितेचास्तमुपागतेवा ॥ द्विशतखायाश्चतुर्थेजोयावतिघतिर्नीतगुः ॥ तावन्नीचगतीतेयःपर
तानैवदोषभाक् ॥ अस्तदोषोन्नताग्रोह्यःप्रतिदेवाहकोबुधैः ॥ नास्तदोषःसदाभानामेवनेचननीचता ॥

३१६

चरुग्ने च रांशे वा रिक्ता मारुत वासरे । लग्ना एतं त्ये रिगे चंद्रै रंध्रे क्रूरे प्रभोः क्षया ॥ सरशास्त्रे । त्रिवेदा
द्वित्रिवेदाब्धि त्रिविष्टुभेष कर्तः शशी ॥ ३१४ ॥ ४१३ ॥ ४१४ ॥ ३१२ ॥ श्रीर संस्थिति व्याधिने श्वं श्री श्रीमति र्देषे । पाठान
रं ॥ लक्ष्मी श्व उरु संस्थे र्यं लक्ष्मी दारिद्र्य तो धनं ॥ व्याधि स्तस्य क्रमान्मृत्युः प्रवेशारं भयो र्देषे ॥ इति वास्तु ॥ अ
थायुर्योगाः ॥ रुग्ने जीवः सुखे शशु क्रे बुधः कामे ० रिपो रविः । रविजः सद्गुण ३ नूनं शतायुः स्यात्तदा गृही ॥
जीवे बंधो श्विथो व्योम्नि १० लाभ गो ११ भानु भूमि ज्ञो ॥ प्रारंभे यस्य तस्यायुः समाशांतिः सद्गुणियो
। स्वोच्च वर्तिनि भ्रगो विगले १ देव मंत्रिणिरसात्तले १० थवा । स्वोच्च गे रवि कृते थवाय गो ११ स्यात्स्थिति
श्व सुचिरं सद्गुणियां ॥ स्वर्श गो दूम गो रुग्ने सुरे ज्ये केंद्र संस्थिते ॥ धन धान्य सुता गे ग्य युतं धाम चिरं वसेत्
। भ्रगु रुग्ने १ बु धो व्योम्नि १० लाभे कः ११ केंद्र गो गुरुः ॥ यस्यारंभे स्थित तस्यायुः वत्सराणां शत द्वयं ॥

स्वोच्चगोभार्गवोत्तमः १ गुरुः स्वोच्चगतः सुखो ॥ शान्तिः स्वोच्चगतोत्तमभे सश्रीकावसतिश्चिरं ॥ इशधरगुरु
 भ्रगुजेष्ठनस्तगेषु पभोचत्तनमलग्नभवाः ॥ स्वक्षेत्रोच्चोच्चगतैः स्वचरैः श्रीसौख्यदाभवति ॥ इत्यायुर्योगा
 ॥ वास्तुपूजादिकं वास्तुकर्मणि गृहप्रवेशे च कर्तव्यं ॥ अतएव वास्तुचक्रपूजादिकं मेकत्रैवाकथ्यते ॥ ॥
 अतीजनश्रीपुरखोत्तमोयं श्रीविश्वनाथं श्रुतिकर्ममान्यः विश्वप्रकाशाभिधे पदुतोत्तमतावभूद्वास्तुवि
 धिः समाप्तः ॥ अथ गृहप्रवेशः ॥ ॥ अथ प्रवेशेन वसंति रस्ययान्ना निवृत्ता वपि भूषतीनां ॥ सोम्यायने
 पूर्वदिने विधाय वास्तुचर्चनं भूतबलित्वसम्पदु ॥ सोम्यायने श्रावणमार्गकोषे तन्मक्षलग्नोपचयोदयां
 शे ॥ वामंगते के गृहवास्तुपूजां रत्वा विशोद्वेशमभकृत्तु ॥ प्रवेशे मध्यमोत्तमोत्तमः कार्तिकमासे यो
 ॥ माघफाल्गुनवैशाखमासेषु शोभनः ॥ गृहं भोदिने मासे र्धिष्म्ये वारैर्विदुहं ॥ विशोत्तो

३१७

म्या यने हर्म्यं तणागा रंतु सर्वदा ॥ शुभप्रवेशो देवेभ्यश्चक्रयोर्दृश्यमानयोः । हस्तत्रयेभ्युत्तित्रयेभ्युत्तरेण
द्विष्णीद्वये ॥ पुष्ये पौष्पद्वये मंत्रे मूलभे च विशेद्गृहं ॥ यदि म्मुखं गृहं गंतुं द्वारं रक्षेद्गृहं वैशतं ॥ सूर्या रवा
रौ रिक्ता मा कुयोगानपि वेर्त्तयेत् ॥ पुष्ये धनिष्ठा मंगवा युमूले रुद्राश्विनी विष्णुजलेश हस्ते ॥ एषु प्रविष्टे
बहुपुत्रपौत्रैश्चि रं वसेद्भूमिसमासमागमेः ॥ केषांचिन्मते हस्तो मध्यमः । अत्रिमते तु प्राद्यः । प्रवेशे नूत
नं हर्म्यं क्रवे मंत्रैः सुखामये ॥ पुष्यस्यातियुते स्तैश्च ज्ञायां सवासवद्वये ॥ अपूर्वसंज्ञप्रथमप्रवेशं यात्रा
वशानेव सपूर्वमेतत् ॥ दंडाद्वयं त्वग्निभयादिज्ञातं गृहप्रवेशं त्रिविधं वदंति ॥ मेषयानं घटे व्याधिर्धन
हानिर्गृहं । विशतो कर्कटे नाशः शेषलग्नेषु शोभनं । त्रिंदिता अपि शुभाशुसमेता स्तो लि मेषमक
राः सकुलीराः । कर्तृभोपचयगाश्च विलग्ने राशयः । शुभफलाश्च भवंति । व्याधिदाधनदा चैव वित्तदा

बंधुनाशकृत ॥ पुत्रदाशत्रुदास्त्रीघ्नः प्राणदाविटकप्रदः ॥ सिद्धिदोधनदश्चैव भयलज्जन्मराशितः ॥ लुग्न
 स्थः क्रमशेराशिर्ज्ञानलुग्नोत्प्रेषणे ॥ भूर्वेदपंचकात्रिभिः प्रवेशेकलशेर्कभात ॥ मृतिर्गतिर्धनः श्रीस्या
 द्द्वैरंभुकुस्त्रिरतासुखं ॥ अथोच्यते कपूर्वाणां पूर्वाचार्यैरदाहृतं ॥ फलं लुग्ननादिसंस्थानां ग्रहारंभप्रवेशयो
 ः ॥ ग्रहभावफलं ॥ रवेः ४ सोरामिन्यादिभिर्मंगं कुर्याद्भानुर्विलुग्नगः ॥ धनेनकार्यवादुल्यैसद्भजे श्रीसु
 खोदयं ॥ मुखसंस्थः संहृदैरंस्तपीडांस्तखितः ॥ षष्ठे कुर्यात्सुखागम्ये कांता वैरं च सप्तमे ॥ रंध्रखोके
 मृतिः कुर्याद्भूमधर्मक्षयं रवि ॥ रवस्थो मध्यसुखं कुर्यादायै च मयगः १२ क्षिति ॥ ४ ॥ चंद्रः ॥ आष्यामाख्या
 द्विधुर्लुगनेनाशं कुर्यात्तलादिभिः ॥ धनखो र्थत्तीर्यसुः सोभाग्यं वैशमगः सुखं ॥ धीखो धियंशो
 भ्रांतिः षष्ठः क्षीणोरिमंगकृत ॥ कामगस्तुते भोगान्छिद्रखो मृत्युमाशुच ॥ अक्षीणो नवमः सोख्यं

३१८

दद्यात्सु१०० लुःपदंतथा ॥ लाभगोरत्नवस्त्रादिदारिद्र्यं वायगः शशी ॥ ॥ भोमः ॥ सघ्ननाशंकुजः कुर्यात्सु
ग्नगोऽवलनादिना ॥ हृद्रो गं स्वैश्च भूलाभं सदज्ञैरिभवं सुखं ॥ ५ ॥ विषत्राभुभयंपुत्रेपशोश्चिरीपोकुजः ॥
भार्यानाशं स्मरे कुर्यात्सुघवर्षाकुलक्षयः ॥ विघ्नधर्मस्त्रितः कुर्यात्कर्मनाशं च कर्मगः ॥ लाभगोचरद्वेमासिं राज
दं द्रव्ययेकुजः ॥ ॥ बुधः ॥ आरोग्यं लग्नगे सौख्ये कोशेर्धं सदज्ञैः सुखं ॥ सुखेऽभोगः सुतेऽविशारिपोऽनु
क्षयो भवेत् ॥ घ्ने ० सोभाग्यमायासोरंध्रेधर्मैः सदज्ञैः ॥ स्वः १ ॥ गेत्ते राजसन्मानं लाभे द्रव्यं व्यये व्ययः
॥ अथगुरोः ॥ ३ ॥ आयुर्धनतनो जीवेधनं श्रीरनुजे सुखं ॥ सुखेऽस्तेर्यं चिं पुत्रे ५ पुत्रश्चिर्यं शोरीपो ॥ ६ ॥ स्म
रे भोगो हसो मध्योधर्मगः ॥ सिद्धिदोगरुः ॥ व्योम्निराऽयं धनं लाभे व्यये भवति सघ्नपः ॥ शुक्रः ॥ लग्नभ
क्रोन्निधिं दद्यात्काशे वित्तमथानुजे ॥ मानोन्नति सुखे स्तेर्यं वंशश्चि सुते सतं ॥ रपो मध्ये स्तगः कुर्यात्

स्त्रीलाभमध्यमोष्णः ॥ तपस्यन्नपदेराज्येलाभंश्रीः सद्योव्यये ॥ अथशुनिः ॥ गृहभंगस्तनोमंदेरुप
 कोपादृकादिभिः ॥ धनेर्बुधुजनात्तद्वानिसद्वृत्तेस्तेधनागमः ॥ सुखेसीमोद्भवं वैरं पुत्रेषुत्रात्यराभवः ॥ षष्ठे
 शत्रुजनध्वंसः कलत्रेदारदुष्णं ॥ छिंद्रेस्त्रादिभयघोरंधर्मप्रीतिः कुकर्मणि ॥ मध्ये १० मंदेगृहेरून्यंश्री
 रापे ११ व्यसनं व्यये ॥ १२ ॥ अद्देर्वासांगगेगौस्यात्केतौभूतादिभीगृहे ॥ शोषंभावफलंतेयराज्ञेकेन्विन
 राजवत् ॥ ॥ इतिग्रहभावफलानि ॥ अथप्रसंगप्राप्तंभावंप्रश्नोत्तरं ॥ केस्मिन्कार्यतुकोभावः प्रधानः
 कार्तिनोबुधैः ॥ तन्मौनिःशंसयंब्रूहिपूर्वशास्त्रानुसारतः ॥ वैधव्यंसप्तमेरंधरणेरंधंससप्तमं ॥ विद्या
 यांपंचमं चिंतययात्रायांपंचमाष्टमं ॥ व्रतेपंचमखंचंद्रेग्रामेदेशमतुर्यके ॥ लग्नंधर्मप्रतिष्ठायांलग्नः
 खं वन्द्संग्रहे ॥ लग्नंयोमा १० भिषकेचास्त्रायोवा २ ॥ १ ॥ णित्यकर्मणि ॥ लग्नं द्यूतंचसेवायांलग्नं स्वात्य

विभूषणे ॥ व्ययं वित्तं चरं ध्रुवं पापयुक्तं न शोभनं ॥ उक्तं स्नानानि भाव्यानि विकृताणि शुभासये ॥ सौम्यैर्युक्ता
निदृष्टानि स्वामिना च विदोषतः ॥ ग्रहो वा भावनाथो वा बलायो भाव रक्षये ॥ भवेद्दूलेन रदितो भावस्य वि
चलत्वकृत ॥ इति साधारणप्रोक्तं शेषं भावफलोक्तिः ॥ ग्रहयो गोरुवं यच्च तत्फलं त्वन्नयोजयेत् ॥ राजसं
दर्शने लुग्ने दशमं च निरीक्षयेत् ॥ वार्षिकूपतडागेषु वारिकायां चतुर्थं कं ॥ धर्मकार्येषु नवमं वित्तं संग्रह
णे धनं ॥ रूपाक्षारोपे च दशमं लाभं सर्वत्र लब्धये ॥ अश्वघारोदणे लुग्ने चतुर्थं च विचिंतयेत् ॥ वंशरक्षे
सुते द्युनं दानुना नो द्युनं रिपुं ॥ सूर्यलुग्ने श्वरे चैव राजकार्ये निरीक्षयेत् ॥ देवयान्त्रासु नवमं व्रते सौभाग्य
कर्मणि ॥ व्ययेदाने व्ययं गदं भोजने तनुतुर्यं कं ॥ एवं कार्यानि रोधेन भावशुद्धिं विचिंतयेत् ॥ यो यो भा
वः सौम्यदृष्टो युक्तो वा सौम्यस्वे चरः ॥ तस्य तस्यैव सिद्धिः स्यात्पापेरेव विपर्ययः ॥ ज्ञासिन्नं शुद्ध

मुद्राद्देवतेभाय्यंचपंचमं॥ यात्रायामष्टमंतद्वत्पातालंचप्रवेशने॥ इतिकार्यविशेषेभावप्रश्नोत्तरः
॥ केंद्रत्रिकोणगृहगोर्बुधनीचशुक्रैः पापाश्वमुक्तनिधनव्ययकर्मगेश्व॥ ग्रामेस्त्रिर्युपचयेस्वभज
नलग्नेलग्नाछत्रिन्युपचयेत्प्रविशेत्स्ववेशम॥ त्रिकोणकेंद्रगोःशुभैरटंकाष्टमांत्यगोःसिगोदयेगृहेद्रु
शेचलविधौ॥ केंद्रछिद्रव्ययैःशुद्धैःकुरैःषट्क्यायगोर्गुरो॥ लग्नेभगौचकेंद्रैवास्त्रिग्राम्यादयेविशेत
रुत्वाविमानंजलकलशंचाग्रतोवामतो कस्तातःस्त्रिग्वीविमलवसनोमंगलेर्बेदघोषैः॥ व्यस्तेयान्त्रा
कथितशकुनेवैरिमार्गणराज्राहर्म्येषुष्यप्रकरचिततोरणाद्यंविशेच्च॥ वामार्कः॥ लग्नात्प्रागादितोदिक्षु
द्वौद्वौराशौनियोजयेत्॥ एकमेकन्यसेत्कोणसूर्यं वामेवचितयेत्॥ रंभ्रात्पुत्राद्गुनादायात्यंचस्वर्केसि
तेकमात्॥ पूर्वाशादिमुखंगेहंविशेद्वामोभवेद्यतः॥ सरुहेर्द्विकलग्नगोर्बलेनोर्द्वितैःपुनरशो

भनग्रहेः॥ अहमेग्रहविवर्जिते स्थिरे ग्राम्यभेन वग्रहप्रवेशानं॥ रात्रौ विवादाभेनास्तसन्मुद्रते स्थिरोदये
। वधुप्रवेशेनेवावप्रतिशुः कादिकं भयं॥ पुनर्वसोने पादीनां कर्तव्यं सृष्टिकाग्रदं॥ श्रवणाभिहितो
र्मध्ये प्रवेशं तत्र कारयेत्॥ एवं यः प्रविशोद्राजायोगे देवतकीर्तितो॥ कालेशास्त्रोक्तविधिना शाशि
रं सुखमश्नुते॥ धान्यगोगुरुद्रुताशसुराग्नेन स्वपेदुपरिपातत्वनुवंशं॥ नोत्तरापरशिरानवनग्नौने
वचाद्रवणः श्रयमिच्छत॥ पोष्माक्तभास्त्रश्रवणाच्च युग्मेद्रुस्तत्र ये मूलमघोत्तरासु॥ पुष्ये च मेत्रे च वधु
प्रवेशोरिक्ते तरे व्यर्ककुजे च शस्तः॥ यः क्रूरसाधारणदारुणेषु रातः प्रवेशे बहुशेषरुत्स्रः॥ क्षिप्रेश्वर
क्षेत्रे श्रविविधीयते यो भूयः प्रयाणस्य विधायको सौ॥ विवादे व्रतबंधे न प्राशने चाभिषेचने॥ सीमंते
प्परिगश्चेद्रौनेष्टः शोषे च गार्हितः॥ व्ययने वधनं शुद्धो सदृष्टापचयोदये॥ सर्वारंभेषु संसिद्धि

श्र्यं द्रेचोपचयस्त्रिते ॥ केंद्रत्रिकोणद्विपदेषु पापाः कुर्वन्ति भीतिं बद्धधा क्षतिं च ॥ दानिं व्ययस्था मरणं मृति
 स्थारोगं स्वदेशाद्गमनं च मूर्तौ ॥ लाभाशिविक्रमगता धनकीर्तिदाः स्वलाः सौम्यास्त्रिकोणधनविक्रमकेंद्र
 भागाः ॥ सौख्यार्थलाभत्रयसौख्यसंपन्नमानदाः षष्ठेशुभः शुभकरो द्विमते तु मध्यमः ॥ गृहमध्ये स्व
 स्थातिष्ठफलं ॥ मध्ये लक्ष्मीर्यशो मृत्युः क्षयः कीर्तिः शुभाशुभं ॥ ऐश्वर्यं धनहानिः स्यान्नमधुछवादिदं फलं ।
 इत्यादि अन्यरूपिते यम् ॥ अथा गृहद्वारं भेदं प्रवेशे च वास्तुपूजनं मुभयत्रोच्यते कंकर्तव्यं ॥ तत्र वास्तुदे
 वता पूजामंडलं लिखित्वा पूजां कुर्यात् ॥ तत्रापस्तवः ॥ नमोऽणमंदिराणां च प्रवेशे विविधेषु च ॥ वास्तुपूजा
 च कर्तव्या तस्मात्तां कथयाम्यतः ॥ वास्तुपूजामरुत्वायः प्रवेशे न्नवमंदिरं ॥ रोगानानाविधाक्लेशानश्नुते सर्वसं
 करे ॥ नभस्यादिषु मासेषु त्रिषु त्रयथाक्रमं ॥ पूर्वादिदिशि रोवामपार्श्वशाखां प्रदक्षिणं ॥ अथप्रयोगः ॥

ग्रह मध्ये समास्तीर्यश्चेतवस्त्रं विचक्षणः ॥ प्रसूत्रयंत तश्चेतनं दुःखान्दुःखमात्रके ॥ चतुरस्रे मंडले तु समंता
तं दुःखोपरि ॥ एकाशीतिपदान्यत्राति लैः कार्यो णि शोभनं ॥ १० ॥ ऊर्ध्वगा दश विन्यस्यतिर्यग्नेखास्तथा द
श ॥ रूपापदानि रचयेत् वक्ष्यमाण प्रकारतः ॥ एकद्वित्रिपदाः पंच चत्वारिंशत्करोत्तमाः ॥ द्वात्रिंशद्वाह्यः
तो वक्ष्यमाणाश्चांतस्त्रयोदश ॥ तेषां स्थानानि नामानि वक्ष्यामीश्वरकोणतः ॥ तत्राग्निः शुंभुकोणस्य
स्वसावेकपदेश्वरः ॥ तस्माद्द्वितीयः पृथ्वीश्चादृश्वेकपदेश्वरः ॥ त्रयंतेर्द्राकसत्याकीर्त्यभृशंश्चादृपदेश्वरा
॥ आकाशवायुपरतक्रमात्केकपदेश्वरो ॥ एवं प्राच्यां नवज्ञात्वात्वे च मेवान्यदिक्षुषु ॥ आद्यश्चांत्यश्चैकपदौ द्वि
पदाः पंच मध्यगाः ॥ पृथ्वीः सप्तयमांतास्युरमरायास्यभागगाः ॥ आद्या बंत्यश्चैकपदाद्विपदाः पंच म
ध्यगाः ॥ अष्टौ पितृगणाधीनात्पापांताः पश्चिमे सुराः ॥ आद्या बंत्यश्चैकपदाद्विपदाः पंच मध्यगाः ॥

गेगाद्यदित्यंतसुराभ्रलोसोप्यद्विशिक्रमात् ॥ ३२ ॥ तदधस्तद्वत्तुकोणेष्ठीनांशोदिषुचक्रमात् ॥ आपवत्स
 श्वसविताविवुधेश्वयश्मरात् ॥ कोषकेशाश्वसंप्रोक्तास्तदधस्तद्वत्तुकोणगाः । आपःसावित्रविजय
 द्राश्वैकपदेश्वराः ॥ मध्येनवपदो ब्रह्मातस्थानादिकोणगाः । प्रागाद्यंतृतादेवाःपरितो ब्रह्मः स्मिताः
 अर्यमाचक्रिवास्त्रांश्चमित्रः पृथ्वीधरः क्रमात् ॥ ३३ ॥ ६५ ॥ स्वस्वरुतानेषुचैतेषुस्त्रावि
 तेषीदृशंभवेत् ॥ कोणेषुपंचपंचैचचतुर्धकपदाः सुराः । प्रागादिदिक्षुष्ट्रिपदाः
 ५ पंचयथा क्रमात् । ब्रह्मणः पूर्वतोदिक्षुत्रिपदाः स्युः समीपगाः ॥ चत्वारः
 त्रिपदावत् ॥ आदौपंचगव्येनमंडलरुतानंवाकुंडलंवासिंचित ॥ ततोमंडलकोण
 चतुष्टये ईशानकोणादारभ्य विशंतुतेतलानागा लोकपादानुक्रामगाः ॥

अस्यार्चायां नुति संतु आयुर्वलकगः सदेति पडेत्वा खादि कोरु कचतु हयं निखनेत् । ततः कीरुकचतुष्ट
यां तरे ॥ अग्निभ्यो ह्यथ सर्पेभ्यो येवाभ्येतत्समास्रताः ॥ तेभ्यो बलिं प्रयच्छामि पुण्यं मोदम मुत्तमं ॥ इ
तिपरितो माषभक्तेर्बलिं दद्यात् ॥ ततः कीरुकचतुष्टयाभ्यंतरे प्रथमं कनकशलाकया प्रागायतादृश
रेखाः दुद्गायतादृशरेखाश्च एभिर्नामभिः कुर्यात् । तत्रक्रमः ॥ ॐ शान्तासि । यशोवरण्यसिकांतासि
। विशालासि । प्राणसहितासि । सुमना असि । नंदासि । सुभद्रासि । सुरथासि ॥ १० ॥ इति प्रागायतादृश ।
ॐ हिरण्यासि । सुव्रतासि । १ शच्यसि । २ लक्ष्मीरसि । विभूतिरसि । विमलासि । प्रियासि । पयोसि । काला
सि । विशोकासि । दुदासि ॥ १० ॥ इति दशोद्गाद्वयताः ॥ ततः सूत्रेण तः ससमाः कृत्वा पिष्टात् कैर्वा ए
कांशान्तिपदानि सम्पद्निमोये ॥ अथवासि ह्यपदानि वासुवर्णशलाकया संस्पृशेत् । ततः सु

शास्त्रपूजा मंडलं

वर्ण प्रतिमासुशिष्यादिदेवतालिखित्वात्मनां
उलेपुसहाय्या ॥ तत्रक्रमः ॥ दूरिण्यरेताः पर्जन्या
जपतः पाकशासनः सूर्यः सत्योभरशाशाको
वायुः प्रबान्चवैतथः ॥ गृहक्षत्रः पितृपतिर्गो
धर्वोभंगराजकः ॥ यमः पितृगणाधीनास्तः
थादोवारिकाक्यः ॥ सुग्रीवः पुण्यदंतश्चक्र
लाधीशोनिशाचराः ॥ शोषः पापश्वरो गो
दिर्मुख्यो भद्राट एवच ॥ सोमसर्पोदित्यदि

तीद्रात्रिंशद्मराः स्मृताः ॥ ३२ ॥ आपवसश्चसविताविबुशश्चयश्मराट् । राजयश्मा । अपः सावित्रविजय
रुद्राः कोणेषु संस्थिताः । अर्यमाचविवस्वांश्चमित्रः पृथ्वीधरः क्रमात् । मध्येनवपदो ब्रह्मा चैवं देवास्त्रयोद
शः । एवं १५ । प्रागाद्यंतरिता देवाः परितो ब्रह्मणः स्थिताः । पूजासमये त्वेवं वर्णयन्ति । अर्यमासविता चै
वविवस्वान्विबुधाधिपः । मित्रोथराजयश्मा च तथा पृथ्वीधरः क्रमात् । आपवसोऽष्टमः पंचवत्वारिंशत्क
रोत्तमाः ॥ ४५ ॥ ता त्वेवं स्वानि नामानि ब्रह्मणा सहितान्यजेत् ॥ एकाशीतिपदा दूहिः कोणचतुष्टये गंधमाख्या
द्यलंरुतकलशचतुष्टयं सबस्यं स्थापयेत् ॥ तदूहिः कुरुशेभ्यः ईशान्यादिकोणेषु चरकीचविदारीचपूतनां
पापराक्षसी पूजयेत् ॥ इन्द्रयमवरुणसोमाः पूर्वादिद्वारदेवताः ॥ स्कंदो र्यमाजंभकश्चपिळिपिष्ठश्च देव
ताः ॥ इतिदिग्देवताः पूजयेत् ॥ अथ पूजांभः ॥ स्नातः स्वर्गीविमलवसनः शुद्धभूमौ आचम्य भद्रास

ने उपविश्य प्राणानायम्य अद्येत्यादि वास्तुकर्माहं कर्तुं गृहप्रवेशं वा कर्तुं गणेशवरणो संपूज्य पुण्याहं वा च
यित्वा दक्षिणां दत्त्वा पुनः प्राणानायम्याद्येत्यादिति थ्याद्युल्लेखनांते करिष्यमाणवास्तुकर्मणि वरणसंभ
तिमादाय आचार्यैषादौ प्रक्षाल्य गंधपुष्पाक्षतादिभिः पूजयित्वा लोले देतिलकं रुत्वा पुष्पाक्षतेः संपूज्य
एभिश्चंदनपुष्पाक्षतदेमालंकारकुंडलकंठाभरणयज्ञसूत्रकेयूरकटकंगुलीयपवित्रकवासोभिरमुक
गोत्रममुकशर्मणं ब्राह्मणमाचार्यत्वेन त्वामहं वृणे । व्रतो स्मीति प्रतिवचनं विहितं यथा कर्म कुरु कुरु वाणि
। ब्राह्मणा च वरयित्वा । आचार्यमधुपर्केणा च यित्वा रक्षाबंधनं विधाय गोर्षादिषोडशमातृकापूजां
च विधाय बसोर्धां रुत्वा नां दीमुखश्राद्धं कृत्वा भू संस्कारं कुर्यात् ॥ पंचगव्यमानीय गायत्र्या च गोमूत्रं
गंधदूरेति गोमयं । आप्यायस्वेति गोक्षीरं धे दधिक्राव्याति गोदधि ॥ गवाज्यं शुक्रमसीति देवस्यत्वा

कुशोदकं ॥ इति पृथक् २ गभिर्मंत्र्यसर्वमेकीकृत्य आग्रपल्लुवेदूर्वाभिर्वासर्वाभूमिंप्रोक्षयेत् ॥ ततो मंडलकोण
चतुष्टये ईशानकोणादग्रभ्यविशंतु ते तलेनागा इति पूर्वोक्तं पठित्वा स्वादीरकीरुचतुष्टयं निखनेत् ॥ ततः की
रुचतुष्टयान्तरे अग्निभ्यो ह्यथ सर्वेभ्य इति पूर्वोक्तं मंत्रेण माघतंडुलबलिंदधि मिश्रेण बलिचतुष्टयं चतुर्दिक्षु दधा
त् ॥ ततः किरुकचतुष्टयाभ्यंतरेषु वर्णशलाक्यादृशप्रागायता उदगायताश्च दशरेखाः शांतासीत्यादिभिः
पूर्वोक्तनामभिः कुर्यात्तत दुप विबुधं प्रसार्य तंडुलपीठोपरि काशति १ पदात्मकं मंडलं रचयित्वा प्रतिमासु
द्विरप्यरेताः पत्तन्य इत्यादि ४५ देवताः प्रतिष्ठाप्य योरुशोपचारैः पूजयेत् ॥ आदौ बहिः पूर्वादिदिक्षु प्र
र्ववेदुलिर्देयाः भूतानि राक्षसावापिशेत्रेतिष्ठतिकेवल ॥ ते गण्डं तु बलिं सर्वं वास्तु गण्डाम्यदं पुनरिति ॥
॥ अथ व्याहृतिरुक्ता तत्त देवतनाम्ना चतुर्थं तनमोत्रेण प्रत्येकं पूजयेत् ॥ शिखिन इहा गच्छ इति

श्रुत्यावाह्य एतानि पाशाघ्राचमनीयस्नानवस्त्रगंधाक्षतपुष्पधूपनैवेद्यानि दूरण्यरेजसेग्रयेनमः इति
 ईशानकोणदेवताः पूजयेत् ॥ एवमन्या नपि पृथग्यजयंत कुलिशायुधसूर्यसत्यभृशकाशखीवायुपूषावि
 तथेष्टदक्षतपितृपतिगंधर्वभंगगजयमपितृगणाधीशो देवास्त्रिबुधुष्यदंतवरुणभसुरशोषपाप
 रोगादिर्मुख्यभक्तुः सोमसर्पदित्यदितयः ॥ आपसावित्रविजयरूद्राभर्यमासविताविष्वान्विबुधाधि
 पमित्रराज्ञेयक्षमपृथ्वीधरापवत्सब्रह्मणः पूजयेत् ॥ ईशान्यादिकोणचतुष्टये चरकीविहारीपूतनायाप
 राक्षस्यः पूज्याः ॥ पूर्वोद्दिदिक्षुर्गुरुचतुष्टये इंद्रं स्कंदं चर्यमणोवरुणं इंद्रं भक्तुः सोमपितृवृद्धोच ॥ सर्वप्रत्येकं
 पूज्याः ॥ नवग्रहमंडलेन वयस्त्रहान्साधिप्रत्यधिदेवान्यंच लोकापालदशदिक्पालसहितासंपूज्यवरुणकुरु
 शं च संपूज्यमंडलचतुष्कोणं कुरुशंश्च संपूजयेत् ॥ ततो मंडलपश्चिममागत्य कुंडपूर्वोत्तरेथान्यरा

शिलितं कुरु शंजल पूर्णं बहिर्द्वय क्षतविभूषितं सबस्त्रमंतः क्षिप्तपंचरत्नं मुखरुपं च पद्भुवं आग्निप्र
कुरु शमिति स्थापयेत् ॥ इमं मेवरणतत्तायां मि। इत्यभिमं च्य। गंगाद्याः सरितः सर्वांसरा सिंचनदीनदा
ः। आयांतु यज्ञमानस्यदुरितक्षयकारका इति तीर्थाग्निन्यसेत् ॥ सप्तमृतिकाः सर्वेष्विधेश्च सफला नि सद्दि
रण्यानि चक्षिपेत् ॥ वास्तुने वास्तु मंत्रेण गंधपुण्याक्षतादिभिः। शुक्लवस्त्रयुगं दद्याद्दूषदीपफलेः सह
अष्टौ भूर्निवेद्यं वाद्यैः सह समर्पयेत् ॥ तांबूलं च एथ कुदद्याद्देवेभ्यश्च ततः एथ कु ॥ दत्त्वा पुण्याजलिः
कर्ता प्रार्थयेद्वास्तु पूरणं ॥ वास्तु पूरणं नमस्ते स्तुभूशय्याभिरत प्रभो ॥ मद्गुरुं धनधान्यादि म म्दुःखं कुरु स
र्वदा ॥ इति प्रार्थयत्ततो दद्याद्दक्षिणामर्चकाय च ॥ एवं यः कुरुते सम्यग्वास्तु पूजां प्रयत्नतः ॥ आरोग्यं पुत्रपौ
त्रादि धनं धान्यं भवेन्नरः ॥ अथ स्तूनामोपणाक्रमः ॥ वास्तु मंडपस्य वाग्दस्य वा च नुर्दिक्षु ॥ यद्गुमेः कूरंतदि

तोदूरामिपराचीं निर्कृतांनिर्वाह्यामि। इति मंत्रेण कुशदूर्वामुष्टिना भूतादिगणन्यापिषान्निः कास्याद्दृ-
श्रेयोवसागन्तदेवागोमदृवावट्टिमस्तप्रभूमेतिदेवानानीय॥ स्यानापृथिविभवान्क्षरान्निवेशनी। यः
ष्ठानः शुर्मसप्रथाः ॥१॥ वारुथापर्वतानां विद्वं विभर्षिपृथिवि। प्रयाभूमिप्रवत्वतिमन्हाजिनोषिमर्दिनि
इतिदूर्वाभ्यांभूमिमभिमंत्र्य। इद्वैवतिष्ठंनिमित्तात्तिल्विरास्याद्गवती। मथ्येतात्त्वस्यतिषान्मात्वाप्रापेन
दायवः। इतिदूर्वासहिताघपलुवेःशुद्धोदकेनप्रोक्ष्यकुट्टालिकादिभिर्भूमिसंस्तृत्यअवनिष्यनायांभूमौ
प्राचीसाधनंरुत्वाग्रद्वभूमौचतुर्दिक्षु। आत्वाकुमारस्तरुणआवत्सोजगतासद् ॥ आत्वापरिश्रुतः कुंभा
आदध्नः कल्डशीरयत् ॥ इतिकुंभान्दध्यक्षतद्विभूषितानसंस्थाप्य। क्रतेनसूणावधिरौद्वःशोष्योवि
राजन्नयसेधंशन्न। इतिचतुर्दिक्षुस्तंभारोपणंकुर्यात् ॥ दूदूस्तंभावारोप्याभिमंत्रयेत्। ब्रह्मचेतक्ष

त्रंचपूर्वखणे अभिरक्षतु ॥ यत्रश्च दक्षिणांश्च दक्षिणे खणे अभिरक्षतु । इषश्चोर्जश्चापरे खणे अभिरक्ष
तु । मित्रश्च वरुणाश्चोत्तरे खणे अभिरक्षतु । धर्मस्ते खणाराज्ञश्चीस्ते स्वरूपः । उत्तरत एकस्तूपं संस्थाप्य । उध्रिय
माणा उद्धर पापानो मापदं विद्वान् यच्च विद्वान्श्चकार ॥ अं न्हाय देनः । रुतमस्ति पापं रात्रियाप देनः । रुतम
स्ति पापं सर्वस्मान्मोद्धृतो मुंचतस्मात् । इति तत्र खपापिष्ठां निष्काशयेत्तमदादि कं वनित्वा दूरीकुर्यात् ॥ इं
स्यग्दहावसुमंतो वरुथिनस्तान दंसु मनसः प्रपद्ये ॥ इति देवतोपस्थानं कुर्यात् ॥ अथ मंडलात्पश्चिमभागे कुं
डे चतुरस्रं खंडिलेवा ॥ कुंडं चेत्यद्वयज्ञे द्रष्टव्यं । यत्राग्निस्थाप्यते तत्र प्राचीः । उदकुसंस्था उदाचीः । प्राकुसंस्थास्त
स्योलेखात्किरिवत्वेत्याद्यग्निप्रतिष्ठापनद्यग्निमुखान्ते चरुः । श्रपयित्वाभिघ्रायेत्तिरुत उद्धास्याभिघ्रायेत्वि
दानधर्मेणावदाय । ॐ अमृताद्रुतिममृतायां जुहोम्यग्निं पृथिव्याममृतस्य जित्ये ॥ तयानंतं काममद

ज्यामिप्रजापतिर्यत्रथमोज्जगायाग्निमग्नीस्वाहा॥ प्रजापतयेग्नयेइदं पुनरवदाय॥ अन्नपतेन्नस्यनो
धेद्यनमीवस्यशुष्मिणः॥ प्रप्रदातारंताविषडंजंनो धेद्विद्विपदेचतुष्यदेस्वाहा॥ अन्नपतयेइदं॥ अरिष्टाः
अस्माकंवीराः संतुमापरासेविमेधनंस्वाहा॥ अग्नये भूमिर्भूमिमगान्मातामातरमप्यगात्॥ भूयास्म
पुत्रेः पशुभिर्योनो द्वेषिसमिद्यताः स्वाहा॥ अग्नये वास्तोष्यतेप्रतजानीह्यस्मान्स्वावेशोअनमीवोभवा
नः॥ यत्वेमद्वेप्रतितंनोजुषंस्वर्गंनएधिद्विपदेवांचतुष्यदेस्वाहा॥ वास्तोष्यतयेइदं वास्तोष्यतेनाग्मयाशः
सदातेसक्षीमद्विरण्वयागातुमत्या॥ आवः क्षेमउतयोगेवरंनोयूयंपातः स्वस्तिभिःसदानः स्वाहा॥ वास्तो
ष्यतयेइ वास्तोष्यतेप्रतर्णोनेधिगयस्कानोगोभिरश्वेभिर्गं दोगे॥ अजराशस्तेसख्येस्यामपितेवपुत्रा
न्यप्रतिनोजुषस्वस्वा वास्तोष्यत० अमीवहा वास्तोष्यतेविश्वारूपाप्याविशम॥ सखासुषयएधिनःस्वा

वास्तोष्पतये० वास्तोष्पते क्रवा स्तूणांसत्रं सोम्यानां। तस्योभे ज्ञापु राशश्वतीनामिंद्रो मुनीनां सरवास्वा० वा
स्तोष्पतये० शिवंशिवं। अथ पदत्स्य कर्मणस्विष्टकृतं ततमवदायस्त्वप्यत्रिष्यादिदेवताभ्योग्रहेभ्यश्च
दुत्वास्विष्टकृतं जुहुयात्॥ वास्तोष्पते क्रवा स्तूणांसत्रं सोम्यानां। तस्योभे ज्ञापु रांशश्वतीनामिंद्रो मुनीनां
सखां प्वादा० वास्तोष्पतये० अनेनापि जुहुयात्। ब्रह्मज्ञानमिति च दुत्वा पुनरपि वास्तोष्पतिपंचमंत्रैर्म
क्षयतयुक्तबिल्वपंचकेन जुहुयात्। बिल्वभावे पुगीफलैर्वा जुहुयात्। अथात्र द्विरण्यरेत आदिदेवतानां
विशेषतो होममंत्रानुपदेशान् सामान्यतः प्रज्ञापतिदेवतव्याहृतिसं ब्रह्मपूर्वकनाममंत्रेण होमः कर्तव्यः॥
अष्टाविंशति संख्याया अ एा वष्टौ वा आ इय मर्क इर्वा रायु क्ता तिल यव होमे विनियोगः॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
द्विरण्यरेतसे स्वा० प्रज्ञापतये द्विरण्यरेतसे इ० एवं भूर्भुवः स्वः पर्जन्यायः स्वा० प्र० पर्जन्यो ये इ० एवं सर्वैः

भ्योपि जुहुयात् । जयन्तायेदं कुलिशागुधायः सूर्यायासत्याभ्रशाय । आकाशाय वायवे । पूष्णे वितथा
 य । गृहक्षताया । पितृपतये गंधर्वाय । भृंगराजाय यमाय पितृगणार्थशाय । दैवारिकाय । सुग्री
 वाय । प्रेषन्ताय । वरुणाय । असुराय । शोष्याय । पापाय रोगायः । अद्भ्ये । मुख्याय । भद्राटाय । सोमा
 यः सपाय । हित्ये । अहित्ये । आपाय । सवित्राय । जयाय रद्राय । अयंष्णे । सवित्रे । विवस्वते । विबुधाय
 धिपाय । मित्राय । राजयश्मणे । पृथ्वीधराय । आपवत्साय । ब्रह्मणे । चरक्यादीनां इंद्रादीनां । स्कंदादीना
 मपि जुहुयात् । घृतेनापियथाशक्ति होमः कर्तव्यः । अथाहित्यादि न च ग्रहेभ्यः साधिप्रत्यधिदेवेभ्यो विना
 यकादिष्वं च लोकपालेभ्य इंद्रादि । लोकपालेभ्य वरुणदेवताभ्यश्च समिदाद्य चरतिलयवत्री हिभिर्यथा
 संभवंदुत्वा ॥ यदस्य कर्मण इति स्विष्टकृतं दुत्वा समिधमिधमसं न दूनं चाग्नेो प्रहृत्य जयादीन्दुत्वा प्रा

३२८

यश्चिन्नादुतीश्वरुत्वाद्वादुत्तरुद्दीनेनाज्येनफलवस्त्रसहितेनपूर्णाहुतिंउत्तिष्ठन्यज्ञमानान्वारब्धः। मूर्ध्नि
नंदिवः। समतेअग्ने। पूर्णादिविः। पुनस्त्वादित्या। पूर्णाहुतिमुत्तमंजुहोतिदेवागानुविदइतिपूर्णाहुतिः।
नुहुयात्। उत्तरंपरिषिच्यपूर्णपात्राद्वासनंरत्वात्रक्षणैर्पूर्णपात्रंदद्यात्। दक्षिणांच। वास्तुदेवताभ्या
ला कपालेभ्यश्चबलिंदद्यात्। द्विरण्यरेतसेयंघृतान्त्रबलिर्नमःपर्जन्याय। एवंसर्वेभ्योपिबलिंप्रत्य
कंदद्यात्॥ अक्षणेयंबलिर्नमः। ततःसर्वेभ्यश्शिखादिभ्योद्विरण्यबलिंदद्यात्। कोणेषुचरुभ्यादीनां
दूरेषुइंद्रस्कंधादिभ्योपिबलिंदद्यात्। सामर्थ्येसत्तितडागवास्तूक्तबलीन्द्द्यात्। नोचैन्माषतंद्रुत्व
लिंदद्यात्। ततोऽप्यष्टुषुपूजनंरत्वायांतुदेवगणाःसर्वेपूजामादायमामिकां॥ इष्टकामप्रदानार्थंपुन
रागमनायचेतिविस्तृजेत्। ततःआचार्यादिब्राह्मणाःयज्ञमानमभिषिंचेयुः। शान्तिवद्ग्रहशुद्धकैः

पंचपल्लवैः सपरिवारं युजमानं । समुद्रज्येष्ठाः आपोद्वैरप्यपाचमानवरुणमंत्रैः सुरास्त्वामभिषिचंतु इत्या
 दिभिर्भिषिचयेयुः । सर्वोषधिपुण्यगंधजलेनाभिषिक्तो यजमानः धौतवस्त्राणि धत्वा पूर्वधृतवासांस्या
 चार्या यद्देघात् ॥ आचार्यो यजमानाय तिरुकरुत्वाद्दोमरुतविभृत्या बृहत्सामेति ललाटे रक्षां निधाया
 थाचार्यप्रमुखादिभ्यो कृत्विग्भ्यश्चक्षिणां यथोक्तं देघात् ॥ ततो मंडलमध्ये ब्रह्मस्थाने स्वरूपां दिव्या
 भरणभूषितां प्रमदारूपा धारां देवीं प्राद्वय गंधादिभिः पूजयेत् । तत्र जलेनापूर्य घटं स्थापयित्वा तत्र
 चतुर्मुखां यज्ञेशायनमः इति गंधादिभिः संपूज्यै वैद्यदेवा प्रणम्य क्षमस्वेति विसृजेत् ॥ वास्तुपु
 रषनमस्तेस्तु भूजाय्याभिरनप्रभो ॥ मद्द्रुंधनधात्यादिसमृद्धं कुरु सर्वदेति । पुनः ब्राह्मणैः सह पूर्व
 वस्त्रस्त्रिपुण्यां देवा च यित्वा शिवं शिवमिति ब्रूयात् । कर्करी गृहीत्वा वास्तुमंडलं लिखितं काशपदे

प्रदक्षिणक्रमेण सूत्रमार्गेण तोयधारं कारयेत् । तेन मार्गेण गृहद्वारं भं कुर्यात् ॥ गृहप्रवेशे तु पुण्याहं
वाचयित्वा पूर्णकलशां निधाय यवगोधूमधान्यनीवारकंगूश्यामाकचणकसप्तधान्यानि ठापयित्वा
। शान्तिं पठित्वा गृहप्रवेशं गनांशे मुखं विधाय इष्टदेवतापूजां कृत्वा वैश्वदेवबलिद्वारणादिकं कृत्वा
स्वेषबंधुभिः सद्भुंजीते ॥ ॥ अजीजनदिति ० तोतल्लतावभूद्रास्तु गृहप्रवेशः ॥ रूपं देहिन्नयेदोद्भव
वान्भास्यं द्वातुमे ॥ पुत्रान् देहि धनं देहि सर्वान् कामान्श्च देहि मे ॥ ॥ विश्वप्रकाशे वास्तु गृहप्रवेशपूजावि
धिः समाप्तः ॥ अथ तदा गवास्तुकर्मणि मस्य पु० राणोक्तप्रयोगः ॥ आदौ भूमि लक्षणं ॥ श्वेतामधुरा
त्रास्त्रणस्य । रक्ताकषायाक्षत्रियस्य । पीताकषाया वैश्यस्य । कृष्णाकषाया क्रेटकाशूद्रस्य । भूमिः प्र
शस्ता ॥ तत्र शुकुनलक्षणा निविचारयेत् ॥ भूमौ अरणि मात्रगते गोमयोपलिते चतुर्दिक्षु वान्दिप्रज्वाः

यद्यत्पूर्णाश्रावचतुष्टयंबन्धोप्रक्षिपेत् ॥ तत्रपूर्वादि कुप्रवृत्तयाश्रावयाब्राह्मणस्य । दक्षिणदि कुप्रवृ
 त्तयाश्रावयाक्षत्रियस्य । पश्चिमदि कुप्रवृत्तयाश्रावया वैश्यस्य । उदकुप्रवृत्तयाश्रावयाशूद्रस्य शुभानिक्तः
 क्षयेत् । फाल्गुणमासां भूमौवसेषुबीजेषुत्रिसप्ताहोरात्रेष्वन्यतमोपपन्नैरंकुरैस्त्रिममध्यमामधुमभा
 वेनशुद्धांतसिजानीयात् ॥ एवंचात्वात्तडागादिकरणार्थमिदंभूमिरिति मनसापरिगृह्यप्रशस्तेदिनेम
 वस्त्रं देमगर्भंमास्यफलसमन्वितंनरुपूर्णं घटंनिधीयमेरुकुर्णिकांशोभितांशशैलवनांसागरवोष्टिः
 तांभूमिंध्यात्वागंधादिभिरभ्यर्च्य इंद्रादिदि कुपालसूर्यादिनवग्रहनागायशादिदेवतापूजांविधायदिशु
 मापभक्तबलिं देवास्त्वित्वाचनमंत्रादिबसंकल्पसंतयज्ञाप्रतर्जितयत्तसंहिताध्यायंजपीत्वा आचार्य्येण
 सद्ग्यज्ञमानः सूत्रधारश्च कृपास्तरणिशुशीत रात्रिशेषेवृत्तेस्वप्नदर्शनंशुभाशुभफलेतात्वारंभंकु
 यात् ॥

330

न तो वास्तुकरणार्थं दंडुचतुष्टयपरिमितं चतुरस्रमंडलकीलकारोपणवद्विर्वाहिकानयोग्यं दूर्पणोदरसंनिभं
ध्यानं निर्माय वास्तुदिने तत्र जलपूर्णं सवस्त्रं कलशं निधाय धरादेवीमशौकवनसागरांध्यात्वाबाह्यगंधादि
भिरभ्यर्च्य दंडुद्विर्वाहिकपालनागयक्षादिदेवताः संपूज्य माषभक्तवलिपूर्ववद्विर्वाहिकरश्मिकास्तादिदोषरहि
ते काले वैशाखश्रावणकार्तिकफाल्गुनमाघर्गान्यतमे मासि मतांतरे आपादोषप्रश्विनीगोहिणीमूलोत्तराश्रय
श्रयमगद्विः स्वातीहस्तानुराधाधनिष्ठा न्यतमनक्षत्रे चंद्रबुधशनेश्वरान्यतमवारेशुकूपेश्वरव्याघ्रा
तशूलगंडातिगंडपरिष्वेधश्रुतिव्यतीपातवर्जितान्यतमयोगेश्वरेन मंत्रचिन्नराजगंधर्वाभिहितगोहिणीमा
हेंद्रान्यतममुहूर्तेषष्ठीरिक्तादित्यतिथौ भद्रार्धप्रहरविहीने यज्ञमानचंद्रतारा नुकूलशुभदिने शुभग्रहे निरी
क्षिते स्थिररुग्ने वास्तुकर्म कुर्यात् ॥ वास्तुदिने यज्ञमानचंद्रसर्वोषधिजलेन स्नातो धौतवासाः सुप्रक्षालि

तपाद्वाणिः पूर्वाभिमुख उपविश्य कुशतिलयवज्जलान्यादायामुक्तासेपक्षेतिथौ अमुकराशेरविः सर्वपा
पक्षयपूर्वकशिवंदरिधामप्राप्तिकामोवास्तु संस्कारं कृतुश्चानयितव्यपुष्करिणीभाविजलबिंदुसमसंग्रहवर्ष
गतावच्छिन्नस्वर्गकामः पुष्करिणीवास्तुकर्माहंकरिष्ये ॥ तदाहोशुध्यर्थं शान्त्यर्थं मभ्युदयार्थं च ब्राह्मणे स
हस्रस्त्रिपुण्याद्द्वान्वनं करिष्ये । कुशशुभ्रं निधाय पूर्वाक्षरतः पुण्याहं कुर्यात् । विप्रेभ्यो दक्षिणां दद्यात् । ग
णपतिदुर्गासहितगोत्रादिषोडशमातृपूजनं कुर्यात् । गौरीपद्माशचीमेधासावित्रीविजयाज्ञया । देवसे
नास्वधास्वादा मातरो लोकमातरः ॥ इष्टिः पुष्टिः स्तथातुष्टिरात्मदेवतया सद् ॥ अथ च पूजयित्वा वसोः पवि
त्रमसीति वसोर्धारां कुर्यात् ॥ सध्याकामधक्षः इति । मातृकापूजाः ॥ ततोद्यपुष्करिणीवास्तुनिमित्तकाम्युदय
कथाद्दुकरिष्ये इत्याभ्युदयिकेद्विरण्येन रुत्वाष्टाभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दद्यात् । अथ आचार्यवरणं । ततो लक्ष

३३३

णवंतमेतत्कर्मज्ञातारं नूतनवस्त्रं परिधा योपवेश्य गंधादिभिरभ्यर्च्य वरणसंभर्ति माहाय अक्षयुष्करिणी
वास्तुकर्मणी एकान्निविधानासकरुगुरुकर्मकर्तुमोभिर्द्वै मकुंडलकंठाभरणयज्ञसूत्रकेयूरकरकांगुलीय
पवित्रकपुष्पचंदनतांबूलवासोभिरमुकगोत्रममुकरामोणं ब्राह्मणमाचार्यत्वेन त्वामदं वणे । ततोस्मी
तिप्रतिवचनं । ततः आचार्यं गृह्योक्तविधिना मधुपंकणार्चयेत् । पूर्वोक्तवत् । अथाचार्यः पूर्वोक्तसुलक्षि
तभूमावुपविश्य प्राचीसाधनं द्यूतापंचगव्येन पूर्वोक्तरीत्या भूमिमंडलस्नानं कुंडं च संचेत् । ततो मंडलकोण
चतुष्टये ईशानकोणादारभ्य विनांतुते तलेनागा लोकपालानु कामगाः । अस्यार्चायां ज्ञेति प्रायुर्वलकर
सदतिपठित्वा खादिरकीलकचतुष्टयं निखनेत् । ततः कीलकचतुष्टयांतरे अग्निभ्योऽथ सपेभ्यो ये चा
न्येत समा स्मृताः । तेभ्यो बलिं प्रयच्छामि पुण्यमोदनमुत्तममिति बलिचतुष्टयं माषभक्तैर्दद्यात् । ततकी

लकचतुष्टयांतरे प्रथमं प्रागायतादशरेखास्तत उदगायतादशरेखाः कुनकशलाकया कुर्यात् ॥ तत्रक्रमः ॥ अं
 शंतासि • यशोवरण्यसि • कांतासि • विशालासि • प्राणसहितासि • प्राच्यसि • सुमनाअसि • नंदासि • सुभद्रासि
 १० सुरथासि • इति प्रागायतादश ॥ ॐ हिरण्यासि • सुर्वतासि • लक्ष्मीतांसंविभृतिरसि • विमलासि • प्रियासि ॥
 पयोसि • कालासि • विशोकसि • दुदासि ॥ इति दशोदगायताः कथयति ॥ ततः सूत्रदोरकेण ताः सप्तमाः कृ
 त्यापिष्टतके रेकांशं ॥ तिषदाजिसम्पकनिर्माय ॥ ॥ मंडलपथि मेघिमेखलं योनिचक्रं दस्तपरिमाणं कुंडं कु
 र्यात् ॥ तत्र द्वित्रिचतुरंगुलौष्ठिताः द्वित्रिचतुरंगुलविस्तारास्तिस्त्रो मेखलाः कार्याः ॥ योनिस्तू दशंगुलाय
 ताषडंगुलविस्तारा कूर्मपृष्ठोन्नतमध्यांगुलमात्रौष्ठितप्रांतागजोष्ठसदृशी सच्छिद्राश्च थदलतुव्य मेखला
 या तपरिधाय्या ॥ ततः कुशत्रयमादायपरिमूद्यगोमयोदकाभ्यामुपलिप्सु कुंडे सिकतास्तीर्य उहिरव्योः

धृत्याभुश्यकांस्य पात्र रुमग्निं कुडेनिदध्यादो भूर्भुवः सुचरोमिति । सम्यग्ग्निरक्षांकुर्यात् ॥ शुक्लकाष्ठा
दिभिः ॥ अथ मंडल समीपंगत्वा मंडलवस्त्रमास्तीर्य तं इत्थान्प्रसार्यति कैरेका इति तपदानितदुपरि च
यित्वा पंचचत्वारिंशत्कोशकानियथा भवंति । तथा कुर्यात् । ईशानकोणादारभ्य प्रादक्षिण्येन शिखि
प्रभृति नशिखि प्रभृति पंचचत्वारिंशद्देवताः ॥ ४५ ॥ सुवर्णप्रतिमां मुक्तिवित्वा स्थाप्याः । तत्रक्रमः ॥ शिखी
पर्जन्यकश्च जयंत कुलिशा युधः ॥ सूर्यः संत्यो भद्रास्त इदाकाशो वायुरेव च ॥ पूषा च वितथश्चैव तथैव च मरु
दक्षतः ॥ यमः स्तद्वृच्चगंधर्वा भंगराजो मरुता ॥ पितृदो वारिकोत इत्सु प्रीचः पुष्यदंतकः ॥ वरणश्चासुरः
शोषः पयोरोगस्तथैव च । अहिर्मुख्यश्च भद्रारः सोमः सर्पेति तिर्दितिः ॥ ईशानादिकोणादारभ्य मं
डलोत्थारक्रमः ॥ ईशानकोणे प्रथमं शिखी एकपदः ॥ तद्दक्षिणपदे तदधः पदे जयंतो द्विपदः ॥ दक्षिणप

देतदधः पदेचकुलिशायुधोद्विपदः । तदक्षिणेभाकाशएकपदः । तदक्षिणेतदधश्चसत्योद्विपदः । तदक्षिणेतदधः भ्रशोद्विपदः । तदक्षिणेभाकाशएकपदः । तदक्षिणकोणेकोषेवायुरेकपदः । इतिपूर्वदिशिपंक्तौ एकपदो द्वौ पंचद्विपदाः । पुनरप्येकपदो द्वौ एवं प्राच्यां च एवं चतुर्दिक्षु । दक्षिणपंक्तौ वायोः पश्चात्पदेष्वा एकपदः । तस्यश्वात्पदेतदुत्तराधः पदेवितथोद्विपदः । एवं गृहक्षतपितृपतिः । गंधर्वाः भंगराजकः एतेद्विपदाः । ५ । तस्यश्वात्पदेमृगएकपदः । तत्परतः कोणकोषेपितृगणएकपदः । इत्यष्टौ दक्षिणपंक्तौ ८ । पश्चिमपंक्तौ पितृगणोत्तरपदेदौवारिकएकपदः । तदुत्तरपदेतत्पूर्वाधः पदेचसुग्रीवः पुण्यदंतः वरुणः अस्त्रशोषः ५ । द्विपदाः । तदुत्तरपापएकपदः । तदुत्तरकोणेरोगएकपदः । इतिपश्चिमदिशि ८ । एवमुदकपंक्तौ रोगपदात्पूर्वपदेअहिरंकपदा । इत्युदकपंक्तौ ७ । इतिशुक्लव्यादितोदितिपर्यन्तेन द्वादशैकप

दावंशतिरिपदा लेखनीयाः ॥ ३२ ॥ एतत्कोणाधः कोणचतुष्टयेषु । आपवत्सखसविताविबुधेष्वाराज्यक्षा
णः ॥ एकपदाः ॥ तदधः कोणचतुष्टये आपः सावित्रविजयरद्राः कोणेषु संस्थिताः ॥ एकपदेश्वराः ॥ अर्यः
माचत्रिवक्त्रांश्च मित्रः पृथ्वीधराः ३२ ॥ क्रमात् । पूर्वतो दिक्षु विज्ञेयाश्चत्वारः स्त्रियपदेश्वराः ॥ मध्येनवपदा
ब्रह्मा चैवं देवास्त्रयोदश ॥ ३३ ॥ ४५ ॥ पूजासमये तु क्रमः ॥ प्रागायंतः कोणागाश्च परितो ब्रह्मणः स्थिताः ॥
अर्यमासविता चैव विवस्वानविबुधाधिपः ॥ मित्रोथराज्यक्षमाच तथा पृथ्वीधरः क्रमात् ॥ आपवत्सखोष्टमः
पंचचत्वारिंशत्सरोत्तमाः ॥ ४६ ॥ तात्वेवं स्थाननामानि ब्रह्मणा संहितान्यज्ञेत् ॥ अस्यार्थः ॥ मध्यनवपदात्पूर्वप
दत्रये अर्यमातदक्षिणामध्यकोणपदे सविता । नवपदादक्षिणपदत्रये विवस्वान् । तत्पश्चादंतः कोण
पदे विबुधाधिपः । ब्रह्मणः पश्चिमपदत्रये मित्रः । तदुत्तरमध्यकोणनवपदे नाज्यक्षमाः । तदुत्तरपद

त्रयेष्ट्वीधरः। तत्पूर्वकोणांतः पदे आपवत्सः। एवं चत्वारः स्त्रियपदाश्चत्वार एकपदाः। मध्यनवपदेषु ब्रह्मा॥
 एकात्रीपदाद्विः कोणचतुष्टये गंधमात्यां वराकंकुतकल्पश्चतुष्टयं स्थापयेत्। बहिः कुरुश्चतुष्टयसमी
 पे ईशान्यादिकोणेषु चरकीचविदारीचपूतनां पापराक्षसीपूजयेत्। इन्द्रयमवरुणसोमाः। पूर्वोद्दिग्द्वार
 देवताः। स्कंदो र्यमा जंभकश्च पितृपिष्टश्च देवताः। पूर्वस्याद्द्वारि इन्द्रस्कंदो दक्षिणस्यां यमार्थमणो। पश्चि
 मे वरुणजंभको। उत्तरे सोमपितृपिष्टो। पूजयेत्। ततो बहिः पूर्वोद्दिग्दिक्षु माषभक्तबलिर्देयः। तत्र मंत्रः
 भूतानि शिखावापिश्वे वेति प्रंति केचन॥ ते गृहं तु बलिं सर्वे वास्तु गृहं दाम्यदं पुनः। ततो व्याहृती रक्ता
 तत्रेष्ट्वे तं जाम्ना चतुर्थ्यं तेन मांतेन प्रत्येकं पूजनीयाः। तथा। ॐ भू भुवः सुवः शिखि न इहा ग उ इ हति
 छत्या वा ह्य स्थापयित्वा एतानि पाद्यादीनि ॐ शिखिने नमः। पुण्याणि। ॐ शिखिने नमः त्रिः संपूज्य

एतान्निवल्न गंधपुष्पधूपदीपनेत्रेपतांबुलानिशाखिनेनमः। ईशानकोणादिदेवताः पूजयेत् ॥
एवमन्यात्रपिपर्जन्यज्ञयंतादिनपिपूजयेत्। आपस्तथैवसावित्रोत्तयोरुद्रःप्रदक्षिणमिति मूलवाक्ये
आपशब्दज्ञकारांतःवसुगणमध्येपतितः। सएवोन्नतुजलवाचीदूकंतः। अयमसावित्ररुद्रादिग
णसादृचरति। आपोऽध्वस्तथासोमोऽध्वज्ञश्चैवानित्कानलो। प्रत्यूषश्चप्रभासश्चवसवोऽष्टौचनाम
भिरिति वस्वष्टककथनात्। ननुवसुवावकोपिदूकंतोबहुवचनांतःपठनाभावात्। ततोमंडुलपश्चि
मेकुंडपूर्वाज्ञरेधान्यराशिस्थितकलशंजलपूर्णंबहिर्दध्यक्षतविभूषितंबस्त्रसंतः। क्षिप्यपंचरत्नंमु
स्यस्तपंचपल्लवंयवानामुपरिस्थापयेत्। आग्निघ्नकलशंमहि। पुनरुज्जानिवर्तस्व॥ सातःसहस्रं। इति

स्थापयित्वा ॥ रमं मेघरुण तत्त्वायामिदृतिवरुणमभिमंन्य ॥ गंगाद्याः सरिताः सर्वाः सरांसि च नदाह
 दाः ॥ उवाचांतु यज्ञमानस्यदरितक्षयकारकाः इति तीर्थानिन्यसेत् ॥ सप्तमृत्तिकासर्वेषधीश्चक्षिपेत् ॥
 भनेनैवक्रमेणमंडलपूर्वोत्तरतः कुरुशांतरं च धर्तीसद्वितंस्थापयेत् ॥ ततः कुंडपश्चिमोत्तरतो ग्रहवेद्यां
 नवग्रहानुसंगध्रुवप्रत्यधिदेवानसक्तिकपाळाभवग्रहमखीक्रीत्यासंस्थाप्य षोडशोपचारैः गणेशेदुर्गा
 ईश्वरपूजयेत् ॥ एतद्दीशानकोणेवारुणकुरुशांसंस्थाप्यपूजयेत् ॥ अथवास्तुतोवास्तुमंत्रेणगंधपुष्पा
 क्षतादिभिः ॥ शुक्लवस्त्रयुगं दद्याद्दूपदीपफलैः सह ॥ अपूपैभूरितैवेद्यवाद्यैः सह समर्पयेत् ॥ तांबू
 लानिपुस्तैर्विभ्यो देवेभ्यश्च पृथक्पृथक् ॥ दत्त्वापुष्पांजलिंकेती प्रीत्यै देवास्तपुष्पनमस्तस्मद्वायाभि
 रतप्रभो ॥ मद्भुद्धनधान्यादिंसमृद्धं कुरुसर्वदेति ॥ इति प्रार्थ्यततोद्द्यादर्शक्षणामर्चकोयच ॥

334

एवं यः कुर्यात्सम्यक्वास्तु पूजां प्रयत्नतः। आरोग्यं पुत्रपौत्रादि धनधान्यं लभेन्नरः। अथ वास्तुमंडपस्य
वाग्देहस्य वास्तुणारोपणं कुर्यात्। तत्र क्रमः॥ आपस्तंबः। यद्गुमेः क्रूरमिति मंत्रेण दर्भदूर्वा मुष्टिना भूता
दान्तिद्यात्। यद्गुदे प्रवेडा वास्तुत्तवत्सर्वं कुर्यात्। इदं श्रेय इति देवानानीय स्योना पृथिवीति वदित्येति दुभ्यां
भूमिमभिमन्त्र्य इदं च तिष्ठानिमित्तं तदूर्वासहिताम्रपल्लवैः शुभो रकेन प्रोक्ष्य कुट्टालिकादिभिर्भूमिं
परिषृज्य अत्र निष्यंतायां भूमौ प्राचीं साधनं रत्नावास्तुगृहमंडपभूमौ चतुर्दिक्षु आंक्त्वा कुमारस्तर
ण इति दंध्यक्षतविभूषितान् कुमान् संस्थाप्य ज्ञानेन स्थणाविति चतुर्दिक्षु द्वाद्वौ स्तंभाचारोपयेत्। अ
भिमन्त्रणं कुर्यात्। ब्रह्मचरं क्षत्रं च पूर्वोत्तरेण अभिरक्षतु। यज्ञश्च दक्षिणा च दक्षिणे उत्तरेण अभिर
क्षतु। इषश्चोत्तरेण पश्चिमेण। मित्रश्च वरुणश्चोत्तरेण। धर्मस्तोत्तरेण राजश्रीस्तोत्तरेण। उत्तरतए

कंस्तु संस्थाप्य ॥ इच्छियमाणा इतितत्र सुपापिषा न्वदिर्निष्काशयेत् ॥ इंद्रस्य गृहावकमंतो वरूथिनः स्ना
 नदं कमनसः प्रपद्ये ॥ इति देवतोपखानं कुर्यात् ॥ अथ मंडलात्पश्चिमं मागत्य कुंडे ॥ यत्राग्निः स्थाप्यते त
 त्र प्रोचीरुदकं संस्थाप्य इत्यादिरुत्वा इदानीं वाग्निं प्रतिष्ठाप्याग्निमिध्मादक्षिणोत्तरे रत्नराधरेः प्राग्द
 ग्ग्रेर्दग्धे रग्निं परिस्तृणात् ॥ अग्ने रत्नरतः दग्धं त्रिस्ताल्यो प्रोक्षणपूर्णपात्रे ॥ इध्मसुवाविति ॥ यदृपा
 त्राणि प्रयुज्यते प्रोक्षणी संस्तृत्य उक्तानां त्रिपात्राणि कृत्वे ध्मं च विस्त्रस्यन्निः प्रोक्ष्य पूर्णपात्रमादाय प्र
 ववत्कृत्य सुखसममुद्यत्योत्तरेणाग्निं दग्धे सुसादयित्वा दग्धेः प्रच्छाद्य ब्रह्माणं दक्षिणतो दग्धे पुत्रिपा
 द्यवगच्छन् भूतिमादायाद्य कर्तव्यं पुष्करिणी वास्तुकामकर्मणी रूता रूता वैक्षणरूपं ब्रह्म कर्म कर्तुं मे
 भिर्वां रूता क्षतपुष्यतां वृत्त्वा सोभिरमुकगोत्रममुकशमीणं ब्राह्मणं ब्रह्मत्वेन तामदूरणे ॥ ब्र

३३६

तेऽस्य तु क्तोऽग्नेः प्रदक्षिणं कारयित्वा सनेत मुपवेशयेत् । अथाऽयसंस्कारं कृत्वाग्नेः पश्चाद्गृहि
षिविधाय स्रक्तुः सुवोनिष्ठप्यसंस्त्याऽयस्योत्तरतो निधाय परिधीन्परिद्धातिः स्रविष्यपश्चादक्षि
णतोऽर्णोत्तरं संदीर्घं मभिष्टं ह्रस्वमुत्तरतः । उदग्रं मध्यं संप्रागग्रावितरौ मध्यं संपरिधिमुपस्यश्यपुर
स्तादूर्ध्वं आघारसमिधा बद्ध्वाऽयग्निं परिषिच्य समिधमेकामवशिष्यपंचदशैध्मानाद्धाति
प्रज्ञापेत वेत्सादेति । अथाघारो जुहोति स्रवेणाऽयमादाद्योत्तरं परिधिमन्व बह्व्यप्रज्ञापेत येतद्
क्षिणा प्राचं स्रुः संततमाघारयति स्रुवाद्द्वितीयमैदमिति रूपरिधिसंधिमन्व बह्व्यप्रागुदं च जु
हुयात् । अथ चक्षुषी आऽयभागो जुहोति अग्नये स्वादेः कृत्तरं पूर्वदेशे सोमाय स्वादेति दक्षिण
पूर्वदेशं समंपूर्वणयथोपदेशं प्रधानाद्द्विजुहुयात् ॥ अत्रांतरं यज्ञमानेन दृढमाऽयमग्नि

h

देवतं द्रुदां तलु ज्ञातं सौमं देव तं शिखादिभ्यः ४५ देवताभ्यो वास्तोष्यते ये आदित्यादि नवग्रहेभ्यः अ
 न्येभ्यो देवेभ्यश्च मम योः सृष्टिमिति त्यागः कर्तव्यः । अत्र चरं प्रपयित्वाभिघायेदिगुद्रोस्याभिघाया
 वदानधमेणावदाय ॐ अमृताहुतिममृतायां जुहोमीति पूर्ववज्जुहुयात् । पुनरवदाय ॐ नपते
 अरिष्टाः ३ भूमिर्भूमिमगात् ४ ध्रुवास्तोष्यते प्रति ५ वास्तोष्यते शर्मया ६ वास्तोष्यते प्रतरणो
 श्रीमीवद्रुवास्तोष्यते ७ वास्तोष्यते ध्रुवास्तुणां सन्नसोम्यानां । तस्योभेत्तापुरां शुश्वतीनामिंद्रोमुनी
 नां सहा ८ ९ ब्रह्मज्ञानमिति ब्रह्मणे जुहुयात् । पुनरपि वास्तोष्यति ५ मंत्रैर्मथं घृताक्तबिल्वपंच
 केन प्रत्येकं जुहुयात् । अत्र शिखादिदेवतानां विशेषतो होममंत्रानुपदेशात्सामान्यप्रज्ञापतिदेव
 तव्यहृतिमंत्रपूर्वकनाममंत्रेण होमः कर्तव्यः । अष्टाविंशतिसंख्यावाप्रत्येकमष्टावहोवा आहुयम

धुशक्तिगयुक्ततलयवहोमोवित्रियोगः॥ ॐ भूर्भुवः स्वः शिखिनेस्वा शिखिनेदं ॐ भूर्भुवः स्वः पर्ज
न्यायस्व एवं सर्वेभ्यो जुहुयात् । जयंताय कुलिशाय धाय सूर्याय सत्याय भृशाय आकाशाय
वायवे पूले वितथाय गृहक्षताय यमाय गंधर्वाय भृंगराजाय मृगाय पितृगणाय दैवा
रिक्ताय सुग्रीवाय पुष्यदंताय वरुणाय असराय शोषय वापाय रोगाय अद्भ्ये मुख्याय भद्र
राय सोमाय सर्पाय अदित्ये रित्ये आपाय सवित्राय ज्ञयाय रुद्राय अर्यम्णे सवित्रे विबु
धाधिपाय मित्राय राजसक्ष्मणे पृथ्वीधराय आपवत्साय ज्ञक्षणे चरक्यादीनां इंद्रादिभ्यः
। स्कंदादिभ्योपि जुहुयात् । ततः आहुतिश्रुतेन प्रज्ञेशं तपयेत् । अन्नवाक्चित्त्वपंचकहोमः । विल्वभा
रेणुगी फलेवाहोमः । घृतेनापि प्रत्येकसंख्येया जुहुयात् ॥ आदित्यादिनवग्रहेभ्यो जुहुयात्साधि

[Handwritten signature]

प्रत्यधिदेवेभ्यः॥ विनायकादिपंचभ्यः इंद्रादिदशलोकपालेभ्यः सवरणेभ्यश्च हृत्वा । यदस्य कर्मणः
 तिष्ठिष्वृतं हृत्वा समिधमिधमसंनहनं चार्ग्नौ प्रहृत्य चिनादिजघादीन्दृत्वा अनाज्ञातादि प्रायश्चित्ता
 द्रुतीश्च हृत्वा द्वादशगृहीतेनात्येन फलवस्वसाहितेन पूर्णाहुतिमुत्तिष्ठन्नयुजमानान्वारथः सूर्धानंदि
 वः समनो अग्नेः पूर्णादेर्विः पुनस्त्वाहित्याः पूर्णाहुतिमुत्तमं जुहोतीति पूर्णाहुतिं देवागातुविदइति
 च जुहुयात् । ततः उत्तरं परिषिष्य सदसीत्यादि पूर्णपात्रोद्वासनं च तत्र द्वाणे पूर्णपात्रं दद्यात् । अह
 मुष्टिभ्यः किंचिच्चत्वारिपुष्कलं ॥ पुष्कलान्येव चत्वारि पूर्णपात्रं न दुच्यते । अग्निं संपूज्य सुवेणाग्निता
 भस्मणी यं श्रायुषं जुमदग्नेरिति सर्वेषां कृदा देपुरक्षां कुर्यात् ॥ ततो वास्तु देवताभ्यः प्रत्येकबलि
 दद्यात् । अशिखिनेयं घृतानंबलिर्नमः ॥ १ ॥ पत्न्या श्रायं शोत्यं कृत्वा नंबलिः २ ॥ जयंताश्रायं पी

३३८

तथांज्ञापिण्डबलिः ३। कुलिशाय धायार्यपंचरत्नपिण्डक कुलिशबलिः ४। सूर्यायार्यं च मनक्तवितानबलिः
५। सत्यपायं घृताक्तगोधूमबलिः ६। भृशायां यमण्वन्नबलिः ७। अकाशाया यमं शुक्लीबलिः ८। वाय
वे सक्तबलिः ९। पूष्मेलाज्ञबलिः १०। वितथाय चरणकौदनबलिः ११। गृहक्षताय मध्वन्नबलिः १२। यमाय पि
त्रितौदनबलिः १३। गंधर्वाय कंदौदनबलिः १४। भंगराजाय माषमुद्गबलिः १५। मृगाय यावकांनबलिः १६।
पितृभ्यः रुसरबलिः १७। दौवारिकाय दंतकाश रुष्मपिण्डबलिः १८। सुग्रीवाय पृषान्नबलिः १९। पुष्यदेवा
य पायसं २०। वरुणाय पिण्ड २१। असुराय सत्तवणपायसव २२। शोषाय घृतौदनं २३। पापाय पिण्डगो
धाव २४। रोगाय घृतद्वन्द्वकबलिः २५। अरूये पुष्यव २६। मुख्यायां नबलिः २७। भद्रायाय मुद्गौदनबलिः २८।
सोमाय घृतपायसं २९। सर्पाय पायसव ३०। अदितये गोधूमसोदाहिका ३१। अदितये पूरिकाबलिः ३२।

आपायक्षीरबलिः ३३। सावित्राय लडक समरिचकुशोदनबलिः ३४। जयाय घृतचंद्रनवः ३५। रुद्राय घृत
 पायसं ३६। अर्यम्णोर्गार्गायसं ३७। सवित्रे गुडपूपकंबः ३८। विवस्वते रक्तचंद्रनः ३९। विबुधाधिपाय
 घृतदरितालोदनवः ४०। मित्राय घृतोदनं ४१। राज्ञाय क्षमणे आमय कमाषबलिः ४२। पृथ्वी धराय माष
 बलिः ४३। आपवसाय दधिबलिः ४४। ॐ ब्रह्मणे पंचगव्ययवतिलसुतदुविश्वरुविविधभक्ष्यबलिः ४५।
 वास्तुपुरषाय दध्योदनवः ४६। ततः सर्वेभ्यो हिरण्यबलिं दद्यात्। अश्विने यं हिरण्यबलिर्नमः। इत्यादिप्र
 योगेणास्येभ्योपि दद्यात्। ब्रह्मणे इदं पयस्विनीगोर्नमः। ततो मंडलाद्दक्षिणशानकोले चक्षुष्याय माषभक्त
 दधिः। घृतपायसपत्रकेसरबलिर्नमः। आग्नेयां विदार्ये अयं माषभक्तद्वारद्रावलिर्नमः। नैर्जत्यां पूतना
 ये दधिभक्ते रक्तचंद्रनदरिद्रावः॥ वायव्यां पापराक्षस्ये माषानसैधवक्षीरवः॥ ततः पूर्वद्वारे सूर्याय इ

द्रायस्कंदाय च क्षीरसैन्धवपायस च ॥ दक्षिणे दूरे यमायाय म्णे माषभक्तवः ॥ पश्चिमे वरूणाय जंभः
काय माषरक्तचंदनवः ॥ उत्तरे सोमाय पिकिपिष्ठाया माषभक्तवः ॥ अथाग्नेः परितुं द्रादिलो कपालेभ्योः
माषभक्तवः ॥ उक्तद्रव्यालाभेऽग्निं विप्रभृतिभ्यः पायसवल्लिं दद्यात् ॥ ततोऽप्याद्यु घ्नं न कृत्वा यांतु देवेति
विरुज्जेत ॥ आचार्याद्यो यज्ञमानसभिषिचं चैयुः ॥ सपरिवारं शांतिकुलशखोदकैः सर्वेषु धैः समुद्रज्यैः
सुहा- आपोद्देरण्यपावमानवारुणमंत्रैः सुरास्तामभिषिचं चित्तिअभिषिक्तो नृतनवस्त्राणि धृत्वा तिल
कं कृत्वा ललाटे रक्षां धृत्वा आचार्यादिभ्यो दक्षिणां दत्त्वा ॥ मंडलमध्ये ब्रह्मस्थाने सुराणां दिव्याभरणभूषि
तां प्रमदारूपां धरं देवीमाद्रुयगंधादिभिः पूजयित्वा तत्र सर्वदेवमयं नरदेवमाद्रुयस्थापयित्वा स्वनाम्ना
चतुर्थ्यं तनमोतेन पूजयेत् ॥ ततो यज्ञमानो ब्रह्मस्थाने क्षतैर्घटाधारं कृत्वा घृथिं घृतघटं उपरिस्थ

तव धर्मीकं तस्मादानीयतन्नस्थापयेत् । तं घटं जलेनापूर्यते स्मिन् चतुर्मुखं देवं प्रजेश्च मावास्व पूजयित्वा प्र
णम्यक्षमस्वेति विसर्जयेत् ॥ अथ ब्राह्मणेः सहस्रं स्तिपुण्यादं वाचयित्वा ककरी गृहीत्वा वास्तु मंडलेति
खिताकाशपदे प्रदक्षिणक्रमेण सूत्रमार्गेण तोयधाराकारयेत् ॥ तेन मार्गेण सर्वतीर्थं जलाय गोधू
मधान्यनीवारकंगूश्यामाकचणकोत्पकसप्तधान्यानि वापयेत् । ततस्तेन मार्गेण स्वातारंभं कुर्यात् ।
ततो यजमानाय रुत्तराभिमुखो भूत्वा आकाशपदे दूरतमात्रमधश्चतुरंगुलं स्तनिर्मितं स्वातं खन्यात् । आचा
रात्मवर्णाकुट्टादिकथारवित्वा रजतमयफरिद्वयैर्न रजतमयोद्धिकायां रूत्तामदमुपरिक्षिपेत् ॥ ततस्वा
तं गोमयोदकाभ्यामुपलुप्य चंदनेन विभूषयेत् । मध्ये शुक्लानि पुण्याक्षतानि दद्यात् ॥ प्राङ्मुख आचार्य
श्चतुर्मुखं देवं ध्यात्वा तु यमंगलघोषेण ब्राह्मणांस्वेदघोषे ब्राह्मणानात् कुंभमानयेत् ॥ ततो यजमानो

ज्ञानुभ्यामवनिंगत्वातेनकुंभेननमोवरूपायेतिमंत्रेणघटमावर्त्यार्घं दद्यात् । ततः ककरीं प्रगृह्यतं स्वातं जले
न पूरयेत् । ॐ मिति स्मृत्वा शुक्लपुष्पाणि क्षिपेत् । ततो जलावर्तं पश्येत् । तत्र दक्षिणावर्ते शुभं । वामावर्ते वि
परीतं । ग्राह्ये वा दिवी ज्ञेः क्षेत्रादिमृत्तिकाभिश्च तं पूरयेत् । पंचरत्नं दध्यो र्दने च निक्षिपेत् । ततो यज्ञमानः
शिरव्यादीन् देवतान् सर्वान् पुष्पादिभिः संपूज्य नैवेद्यतां बृहदादि रूपापुष्पां जलं दत्वा । यांतु देवगणाः सर्वे प्र
ज्ञामादाय याति कात् । इष्टकामप्रदानार्थं पुनरागमनाय च । क्षमध्वमिति देवता गुरुन्वि सर्जयेत् । पूर्वं
धृतवासा प्रतिमा कलशां हि वस्त्रादिषां चाणि सर्वमाचार्या यदद्यात् । पुनः कुशतिलजलान्यादाय अघ
रूते तत्पुष्करिणी वा रक्तकर्म प्रतिष्ठार्थं मिदं सुवर्णं मग्निदेवतं एतास्त्रिंशोरद्रदेवता गाश्च इदं वासायुगं च
हृस्पतिदेवतं अमुकगात्रायामुकशर्मणे आचार्या यदक्षिणांतुभ्यमद्रं संप्रदरे । इति दक्षिणा दद्यात् ।

स्वस्तीतिप्रतिवचनं । ततो ब्रह्मणे अन्यान्ब्राह्मणांश्च देवज्ञान्वंदित्वा गदीतोषयेत् । ब्राह्मणानमंत्रपाठं पठित्वा
यज्ञमानाया इति वा दंड्युः ॥ शिवं ३ अस्तु ॥ ॥ अज्ञीतनतस्त्रीपुरषोत्तमो न्यः ॥ विश्वं कृतावभूद्रास्तुविधिस्त
ज्ञागे ॥ ॥ इति विश्वप्रकाशे तडागवास्तुपूजाविधिः ॥ अथ वाटिकावनवास्तुकथ्यते ॥ यावद्दारोपणाय रुक्ष
भाविषत्रफलरजोरेणुसमसंख्यवर्षाविष्टिनस्वर्गवामकामः शिवधामप्राप्तिकामो वा विष्णुलोकप्राप्तिका
मो वा अमानुषो चित्तलोककीर्तिपराध्यपर्वतस्वर्गातीतानागतमातृकपैतृको भयवंशनरकृतारणकामो
वा पुत्रप्राप्तिकामो वा रुक्षानदमारोपयिष्ये ॥ प्राणानायम्यसंकल्पं कुर्यात् ॥ वनपालादिशिवध्वजनागराः
ज्ञानादिगव्यादिपूजनानंतरपूजाहोमश्च पूर्ववक्तव्यः ॥ वास्तुस्वातंष्टिरण्येनोदकेनाभिषिच्यमहाव्याह
तिभिरावास्ववनपालादीन्पूजयेत् । ततो यज्ञमानः ॐ स्वधमेति पठित्वानमः ॐ भवेनमः स्वायुधा

३४९

येति मंत्राभ्यां दृक्ष मानीय समासे पयेत् । स्वातं चतुरंगुलाधिकं गंभीरं कुर्यात् इति । शेषं पूर्ववत् । इति वनवास्तु
कर्म ॥ अथ प्रासादवास्तुकर्म ॥ चतुषष्टिपदानि भवन्ति चक्रे । तत्रैतान्कोणे प्रथमपदार्धभागे शिखी अर्धप
दस्तस्य दक्षिणे पर्वतन्यः । ऊर्ध्वार्धः । क्रमेण सार्धपदः । तद्दक्षिणे जयंत कुलिशा युधसूर्यसत्या ऊर्ध्वार्धः क्र
मेण षट्पदाः श्वत्वारः । तदधो भंगराज्ञः । तद्दक्षिणे चितथः । सार्धपदः । अष्टमपदे आग्नेयकोणे उत्तरार्ध
भाकाशो षट्पदः । दक्षिणार्धे वायुर्ध्वपदः । वायुपदाधः पदे पृषा तदधो गृहदक्षतः यमगंधर्वाष्टिपदाः । तद
धो भंगराज्ञो दक्षिणे उत्तरक्रमेण सार्धपदः । तैर्ऋतदक्षिणार्धे मृगोर्ध्वपदः । उत्तरार्धे मृगात्पितृगणोर्ध्वपदः
तदुत्तरपदे दोवारिकपदः । तदुत्तरे सूर्याचपुष्यदंतसंज्ञाधिपभृशाश्वत्वारो षट्पदाः । तदुत्तरे पूर्वपश्चिम
क्रमेण सार्धपदशेषः । वायव्यकोणे दक्षिणार्धे पापः उत्तरार्धे रोगः एतौ द्वावर्ध्वपदौ । रोगपूर्व

पदे अद्दिरेकपदः । तत्पूर्वे मुख्य भङ्गात् सोमसर्पोश्चत्वारोऽपि पदाः । तत्पूर्वे दक्षिणोत्तर क्रमेण सार्धं पद
 अदितिः । ईशानकोणोऽग्निर्व्यधोऽन्तरार्धपदे अर्धपदात्तावदितिः । एवमावाह्य । पदेषु अग्निर्व्याकाशावा
 युमृगपितृगणपायरो गदितयः अष्टावर्धपदाः । पृथग्येषु दोषाः द्वायश्चत्वार एकपदाः । वित
 थ भंगराजशोषादितयः श्वत्वारः सर्वपदाः । अभ्यन्तरपदेऽग्निर्विकोणाधः कोणाधेऽप्यो अर्धप
 दः । आकाशादधः कोणाधेऽसावित्रोऽर्धपदः । तैर्ज्ञेयपादोऽर्धे कोणाधेऽज्ञेयोऽर्धपदः । वायव्यकोणपदा
 र्धपदाधेऽरुद्रोऽर्धपदः । आपपदाधः कोणपदाधेऽतद्दक्षिणपदश्च द्रुयेच अर्यमासार्धोऽपि पदः । सावि
 त्रपदाधेऽकोणपदाधेऽसविताऽर्धपदः । एतत्पदपश्चिमसार्धपदद्वयविवस्वानसार्धोऽपि पदः । त्रयको
 णपदाधेऽविवुधाधेऽप्योऽर्धपदः । एतदुत्तरसार्धपदपदद्वयमित्रः सार्धोऽपि पदः । रुद्रपदाधेऽकोणादु

पदे राजयक्ष्मार्धपदः। तत्पूर्वसार्धपदद्वये पृथ्वीधरो द्विपदः। तत्पूर्वार्द्धपदे भायवत्सोर्धपदः। मध्ये
चतुर्ष्वर्धपदेषु ब्रह्मा अभ्यंतरे आपसा विचित्र यरुद्राश्च त्वारोर्धपदाः। अर्यमा विवस्वानमित्र पृथ्वी ध
रश्च त्वारो द्विपदाः। सोकाः सा विचित्र विबुधिर्धिपरा जयक्ष्मापवत्साश्च त्वारोर्धपदाः। इति प्रासादावास्तुमं
दुलकरणं॥ प्रासादस्तम्भः रोपणेपि बचतुरंगुलाधिकद्वस्तगंभीरं स्वातं। पूजाहोमाभिषेकदक्षिणादाः
नादिकं सर्वं पूर्ववत्कुर्यात्॥ ॥ इति प्रासादावास्तुविधिः॥ मस्योक्तं वारुणकमेत्थिं विश्वनाथेन धीमता॥ ध
र्मशर्मप्रदं तात्वा चोक्तं विश्वप्रकाशके अथाच्यते तदागादिप्रतिष्ठासर्वकामिका॥ पानीयपाने पावना
यस्नानाद्यावश्यकर्माणि। नित्यक्रियास्तसततं लोकोपरुतये तथा॥ देवतकथिते लम्बेशुभेन्द्रिचमुद्रत
के॥ रुतनित्यक्रियोगाजायजमानोथकश्चन। भद्रासनोपविष्टस्तु ब्राह्मणेः स्वस्तिवाचनं॥ कारयि

वाथ संपूज्य गणेश वरणावभौ । पुण्यादं वाचयित्वाथ कुर्यात्संकल्पनादिकं ॥ अथ यज्ञमानः ॥ कुशतिलय
 वाक्षतजलान्यादाय अघामुकभासीयां मुक्तिथौ चतुरं चतुर्वर्णमहादानं नृपुण्यप्राप्तिदिव्यकामन्वि
 तात्मकर्त्तकवरणलोकगमनकामः पुष्करिणीजलाशयोत्सर्गमखेनाद्वयद्वये ॥ ततः पूर्ववत्मातृकापूजन
 माभ्युदयिकंचविधाय गहिरण्यवस्त्रतांबुलादिभिः स्वस्तिवाचनिकविप्रात्परितोष्य रक्षाविधानं कृत्वा वा
 स्तोष्यतिमंत्रैः सर्वत्राभिषिचेत् ॥ अथाचार्यवरणं ॥ वरणसंभ्रतिमादायाद्यकर्त्तव्यपुष्करिणीजलाशयो
 त्सर्गयज्ञकर्मणिलकाग्निविधिना सकलगुरुकर्मकर्तुममुकगोत्रममुकडामाणं ब्राह्मणमेभिर्दमकुंडल
 कुंडाभरणयज्ञसूत्रकेयूरकटकांगुलीयपवित्रपुण्यचंदनतांबुलवासोभिगचार्यत्वेनत्वामहं वृणे । व्रतो
 स्मीतिप्रतिवचनं तयोयथाविहितं कर्म कुर्वित्युक्ते करवाणीति श्रूयात् ॥ ततो गुर्वाचार्यमधुपकादिना

३४३

चयेत्। पूर्ववत्। अथवामस्यपराणोक्तमधुपकंकुर्यात्। तत्र
क्रमः। प्रत्यङ्मुखं उर्ध्वं स्तितो यत्नमानः। उर्ध्वं स्तितं प्राङ्मुखं गु
रुं संबोधादंसाधु। भवानास्तामर्चयिष्यामो भवंतमिति। अ
र्चयेत्प्रतिवेचनं। विष्टरो ३ प्रतिगृह्यतामित्युक्ते प्रतिगृह्य
नीत्यभिधाय ॐ वर्षासिसमानानामुद्यातामिवसूर्यः॥ इ
संतमभितिष्ठामियोमाकश्वाभिदासति। उत्तराग्रविष्टरो उ
पविशेत्। ततः पाद्यं ३ मितित्रिरुक्ते प्रतिगृह्यमिति प्रतिगृ
ह्य। ॐ विराजो दोहो स विराजो दोहो मशुभियममपद्यायविरा
जो इति दक्षिणं पादं प्रक्षालयति। तथैव वामं च। ततो वि

एतं तं गृहीत्वा वर्षोसातिपाद्योरधस्तदुत्तरायेंदत्वाद्वाद्वाक्षतसहितमर्घपात्रंगृहीत्वा अर्घोर्घइतित्रि
 र्मुक्ते अर्घप्रतिगृह्य आपस्त्रयुष्माभिः सर्वाङ्कामानवासेवातिक्वंचिदक्षतादिशिरसिदत्त्वा समुद्रं वः
 प्राहृणोमिस्वां योनिमपि गच्छत। अरिष्ठा अस्माकं वीरामापरासेचि मत्ययः। इत्यैशान्यामर्घपात्रनिन
 येत्। अथाचमनीयमित्युक्ते प्रतिगृह्य आमागन्यशुसासं सृजवर्चसातं माकुरप्रियं प्रज्ञानामरिष्यंत
 नृनामित्याचामेत्। ततो मधुपर्कइति उक्ते प्रतिगृह्य मित्रस्यत्वाचक्षुषाप्रतीक्षे इत्येनेन शतकरस्म
 वनिरीक्ष्य देवस्य त्वेत्यादि प्रतिगृह्यामीति प्रतिगृहीत्वा ॐ नमः स्यावास्यायान्नशानेयंत आविद्धंत तन्निः
 रंतामि॥ इति प्रदक्षिणमाहोयत्रिभूमौ निक्षिपेत्॥ ॐ यन्मधुना मध्व्यं परमं रूपमं नाद्यं तेनाहं मधु
 नो मध्व्येन परमेण रूपेणां ह्येनाद्येन परमो मध्व्यो न्नादोसान्नीतितित्रिः प्राश्नीयात्। उत्तिष्ठ मुत्तरतो

३४४

निदध्यात् अथ वा गाशिंष्ट्याणि स्युतेति । ॐ वा द्यु आस्येस्तु न सोमे प्राणोस्तु अश्वोमे चक्षुस्तु क
र्णयोमे श्रोत्रमस्तु बाहुवोमे बलमस्तु । ईवोमे ओजोस्तु अरिष्टानि मे गानितनुस्तन्वामे सदंतु इति प्रत्ये
कमंगानि स्युतेति । ततो गौरित्युक्ते ३ माता रुद्राणामिति जपित्वा मम चापुष्यवासुकशर्मणो यज्ञमानस्यपा
प्मादतः ॐ मुत्सुजतः । तृणान्यस्तु इति पठित्वा तृणं छिंद्यात् ॥ इति मधुपर्कविधिः । ततो गुरुः पंचगव्यं त
त्तन्मंत्रैरभिमन्त्र्य सर्वमेकीरुत्यतेनेमंडपमभिषिञ्चेत् । अथ चतुरस्रे मंडले कुंडेनि प्रतिष्ठाप्य ब्रह्मचर
णसंभ्रतिमादाय ॐ अद्य कर्तव्यपुष्करिणी जलाशयोत्सर्गयज्ञभूतदोमकर्मणी वृतारुतावेशणरूपन्नक्ष
कर्मकर्तुममुककर्मकर्तुममुकगोत्रममुकशर्माणं ब्राह्मणमेभिः पुष्यचंद्रनतांबूत्तवा सोभिस्तामदं वृणोत्रै
तोस्मीति प्रतिवचनं ॥ अथाग्निपरिस्तरणादिपूर्णपात्रनिधानांते दक्षिणतो ब्रह्माणमुपवेश्याद्व्यसं

स्काराद्यग्निमुखान्तेष्वहवेद्यांश्रद्वा संस्थाप्य यथोक्तपलुवादि सद्दितं वारुणकलशं च संस्थाप्य पूजयेत् । त
तो मद्वावेद्यां रजसप्रतिमायां वरुणमावाह्यपाद्यादिभिर्वस्त्रादिभिश्च षोडशोपचारैश्च पूजयेत् ॥ ततः कुं
दिशान्यां दध्यक्षतविभूषितपलुवपंचरत्नवस्त्रादिसद्दितं कलशं आजिघ्नकलशमित्यादिभिः संस्थाप्य पूजयेत्
। सर्वेषु धीश्चक्षिपेत् । अथ वारुणदेवतचरंपन्नोत्तरतंडूस्याभिघार्य सुवेणाद्याद्रुतिचतुष्टयं संस्त्राव
धारणपूर्वकं जुहुयात् । प्रज्ञापतये स्वा । इंद्राय स्वा । अग्नये स्वाहा । सोमाय स्वाहा ॥ ततः पाद्यादिभिरग्निं
पूजयेत् ॥ छागं ब्राह्मणाय दत्त्वा अन्वारब्ध आद्याद्रुतीर्जुहुयात् । ॐ त्वं नो अग्ने । स त्वं नो अग्ने । इ मं मे वरुण
त त्वायामि । ४ । ये ते शतं वरुणये सद्दमं यज्ञियाः पाशाविततामदांतः । तेभिर्ने अद्य सवितो तविष्मु विश्वे
सुं चतु मरुतः स्वर्काः स्वाहा । वरुणाय दे । अयाश्वाग्ने । उदुन्नमं वरुण । भवतं न ससमनसौ । इ रूः हि राज्ञा ।

३४५

अभिहितो वरणस्य इत्याद्याहुतीर्हुत्वा ततश्चरणानुद्घ्यात् ॐ ३ प्रायः स्वा भोमाय स्वा व्यष्ट्ये स्वा इत
कृतवे स्वा भूः स्वा भुवः स्वाहा सुवः स्वाहा भूर्भुवः सुवः स्वाहा तं नो अग्ने स तं नो अग्ने त्वमग्ने अयाश्वा
ग्ने ये ते शतं वरणं इदं नमं वरणं प्रजापतये स्वाहा अथादित्यादि नवग्रहेभ्यः साधिप्रत्यधिदेवेभ्यः
विनायकादि ५ इंद्रादि १० लोकापालकेभ्योऽनुद्घ्यात् समिदाज्यचरतिलयवादिभिः प्रत्येकमष्टोत्तरशतं श
तं अनुद्घ्यात् अगस्त्येनेत्यादि मंत्राः पूर्वेग्रहयतंचोक्ताः ततः स्विष्टकृतं हुत्वा अनाज्ञातादिप्रायश्चित्ताहु
तीर्जुद्घ्यात् अथ पूर्णाहुतिः ये जमानान्वारश्च आचार्यः फलपुष्पसमन्वितं द्वादशग्रहीतमाज्यं सबस्वंगृ
हीत्वा सप्ततं अग्ने पूर्णाहुतिं मूर्धानं दिवः इति पूर्णाहुतिं हुत्वाग्नें परिषिच्य सदसीत्यादि पूर्णपात्रमग्रा
स्य बलिदानं कृत्वा ज्ञेयं पूर्णपात्रं दक्षिणां च दद्यात् ततः परिधीनपसा र्यवर्द्धिर्जुद्घ्यात् देवाणां तु

विदुर्इति ततः स्वस्तिवाचनं कृत्वा शान्ति कुरु शत्रु लेन पंचपल्लु वैराचार्यदि योयज्ञ मानमभिषिंचेयुः ॥ नवग्रह
णां मंत्रैश्च आपो द्वैरप्यवावने ॥ वारुणैश्चाभिषिंच्याथ मंत्रैः पौ गणिकैरपि । सुरास्तामभिषिंचंत्विति पू
र्ववत् । इत्यभिषिक्तौ घृतवसनः कृततिलको भस्मना व्यायुषमिति ललाटादिषु रक्षांकुर्यति । अथ ब्राह्मणेभ्यो
दक्षिणां दत्त्वा स्वस्तिवाचनपूर्वकं तडागमध्ये यूपस्तंभनिक्षेपणं ॥ ॥ तत्र क्रमः ॥ ततो यूपं ब्राह्मणेः सद्गुणैरि
ष्यारंशान्कोणंतीत्वा । तन्न देवस्य तेत्यादिभ्यां मितियूपस्वातभूमिमामंत्रयेत् । ततो यूपतृतीयभागस्वा
तंस्वत्यात् ॥ तत्र स्वाते सुवेणादूतिद्वयमात्रेण जुहुयात् । ॐ अच्युताय भोमाय स्वाहा । इदमच्युताय भोमाय ॥
ॐ अंतरिक्षाय भोमाय स्वाहा । इदं तस्मै । तत्रैव यूपस्वाते पंचरत्नैस्तदक्षीरदधि सक्तुगुडमधु अपूपपिष्टक
निक्षिप्य ॐ वनस्पतेर्वीरुं गोदिभूषा अस्मत्संवापतरणः सुवीरः । गोभिः संनद्धो असिर्वीरुयस्वाहा

ताते ज्ञयतु ज्ञेयं अनेन रूपमभिमन्त्र्य अयम् जोर्विंशो रक्ष ऊर्जरिफुलिनी भव ॥ अनेन रूपं सं
चार्य ॐ रूपं वाकारं नये रूपं वाहाश्च पाकं ये अश्वे यूपायत क्षति । यो चार्चते पचनं संभरं त्युतो ते
पामभिः तं न दन्वतु । इति स्वातंत्र्यलायाय संमुखं कृत्वा ॐ हिरिगे भव वीरुंग ॥ आशु भव वाज्यव
न । एथु भवे सुषट्स्त्वमग्नेः पुरीषवाहनः इति मंत्रेण रोपयेत् । उंगा यत्रेण ता छंद सामंथामि
त्रे ह्यभेन ता छंद सामंथामि ज्ञागतेन ता छंद सामंथामि इति रूपमाको लयेत् । ततो रूपं पाद्याद्यु
पचारैः पूजयेत् यूपायनम इति । अथ पश्चिमजलसमीप उपविश्य अद्य कृते तत्पुष्करिणी जला
शयोत्सर्गं प्रति सं धोमि इ वा सो युगं इ मागाः अश्वं सुवर्णं च आचार्याय दक्षिणां तुभ्यमहं संप्रदद
स्वरुति । पुनश्चतुरंतं चतुर्वर्णं महीदानं न्यपुण्यप्राप्तिद्विकामसमन्वितात्मकं कर्त्तव्यं एणो लोकग

मनकामनया यंजला रायो रणदेवताकः सर्वभूतोपयोगित्वेन मयोत्सृष्टः॥ पुनः सर्वभूतेभ्य इत्सृष्टं म
येतल्ललपूरितं॥ अनंतं सर्वभूता निस्त्रानपानावगाहनैः सामान्यं सर्वभूतेभ्यो मया दत्तमिदं जलमि
ति पठेत्॥ ततः स्वस्ति मंत्रं पूर्वैर्यष्टिमान्नीय॥ अनंतं वासुकिंतक्षककोटिकपत्रमदापत्रशंखशंखकुलि
कानां आघ्रपत्राह केना मलित्वित्वा करुशोतिक्षिप्य गायत्रेण त्वेति ३ मंत्रैरा लौक्यततः एकमाघ्र
पत्रमाहृष्य यदुत्तिष्ठति तं पत्रममुकनागाद्भाग्येत्यावाह्यं स्थापयेत्॥ अनेन नागेनास्य जलाशय
स्य रक्षां कर्तुं तिष्ठेत्॥ न्प्रार्थयेत्॥ तंच नागममुकनागायनमदुत्तिष्ठेत्पंचारेः पूजयेत्॥ ततोद्वाह्य
पंचदशविंशतिं कविश्रुतिअन्यतमकनिष्ठांगुत्यवच्छिन्नद्वस्तप्रमाणां यष्टिविंद्यमाणमंत्रैः रु
पयेत्॥ तत्र कर्णगंधद्वारा मिति गंधवारिणा स्नपयेत्॥ भद्रं कर्णेभिरिति हरिद्रातिलाभ्यां

कांशकांशदिः सर्वाभिः स्नपयेत् । द्रुपदादिवेतिमृतिकाभिः स्नपयेत् । मधुवातेतिपंचामृतेन-
फलिनीशित्पलादनेन स्नपयेत् । तत्रचंद्रनकुंकुमाभ्यां लेपयेत् । ततो युवासुवासा इति क्षुद्रघटिका
त्रयसंहरत्ता च कामघवणां पिताकायाष्टिवध्नीयात् । डैयस्येनमः इति पाद्यादिभिः पूजयेत् । छंद
चदघात् । एवं सर्वानपि नागानुग्रहीत्वा पूजयेत् । ततः पुण्याद्यलंरुतां यष्टिं रसमीपं नेयेत् । चरण
स्यात्तंभनमसि वरुणस्य स्कुंभसंज्ञने मसीसो वरुणस्य तसदनमसि वरुणस्य तसदनमसीर ॥ इति
वरुणप्रतिमां राजतीतत्रनिक्षिपेत् । ततस्तत्रैव खानेशाङ्कगोमये दधिमधुघृतमहानदीजलपंचरत्न
निःनमो अस्तु र्देव्यो देवा नीरोचने दिवः । यादृष्ये वो यातु धानानां । इति मंत्रेण प्रक्षिपेत् ॥
श्रुवं श्रुवेण हविषा वमो मंनयामसि यथान इंद्र इन्द्रिषः केवलीः सर्वाः सेमनसस्करत यथा

नः सर्वादिदिशोऽस्मात्केवलीरसतः ॐ ध्रुवं ध्रुवेण मनसो वाचा सोममवनयामि । अथानु इन्द्रिपो
सपत्नीः समनस्कृतः । इति याधर्मभिमंन्यतवृकखाते समारोपयेत् । ततो जलमातृः पूजयेत् । तत्र
मः । यष्टिपूर्वस्यादिदिशे जले ॐ द्वादिहाग उद्वृत्तिस्त्यावा ह्यरुपयित्वा ॐ द्विये नमः इति पाघादिभिः
पूजयेत् । तथैव दक्षिणस्यां श्रियमावा स्य पूजयेत् । प्रतीच्यां शची । उत्तरस्यां मेधां । अंधः विद्यां
र्द्धिं कृष्यां पूजयेत् । पृथीरुदी कुर्यात् । ततोऽग्निं प्रदक्षिणीकृत्य यजमानः सूर्यादिद्वान्त्रिंशद्देवताः
पूर्वस्थापित्वा पूजयेत् । ततः आचार्यो बरुणं क्षमापयेत् । यां तु देवगणा इति पुष्यादिभिर्देवताश्च
विसर्जयेत् । ततः पृथ्वीधारया जलशिये प्रदक्षिणं कुर्यात् । ततो मंदराद्युपकरणान्याचाप्यां
द्यात् । गोभिर्बस्त्रैर्नैर्दक्षिणाभिश्च परितोषं कुर्यात् । ततो ब्राह्मणानां सहस्रमष्टौत्तरशतं

शक्त्यर्थानुरूपेणवाभोजयोरिति। इतिमात्स्योक्ततडागप्रतिष्ठाविधिः। अत्रीजनरिति० ॥ ॥
प्रकारेणडागप्रतिष्ठा ॥ ॥ अथाश्वरंतिः। कुमारस्वग्रहाविसंजालेनाच्छाद्यमंत्रविते। आराय-
यनकांशमद्वारेणसमाविशेत। १। देवनस्थानमुधृत्यवृष्णीमद्भिरबोध्यततः विभीतकंपलायुत्स-
नेषु ज्ञानंनिपात्यतं। २। दध्नालवणमिश्रेणमंत्रैः कुर्कुरित्यथ। अंततो जलिना बोध्येत्यतिमामंत्रमथा-
पिवा। ३। ॐ कुर्कुरः सुकुर्कुरः कुर्कुरो बालबन्धनः। उपतिष्ठां यदेजायततीयस्यादितिदिवः। ओरुवद-
त्तमुपाहृत्यथाज्ञांछामः शबलेः। अधोरामकुर्वलः सारमेयोद्ग्रावति। समुद्रचराकशत् विध्वनि-
कंचरक्यंचभुनांसग्रं सुवीरण। सुवीरिणसृजसृजभुनकसृजे कब्रात्यसृज्युत्तः तत्सत्येयत्वं शो-
ब्रवीडाः स्यादशयं चतितं। स्वं स्याशयत्वागच्छंतं त्वब्रवीद्विदहाइत्यविदुः हीतिवरंरुणीचेति

कुमारमेवाहं वरं रूपा इत्यत्र वीरिणो ह्यवाहू प्रवसे धाम ववाकशत । विभ्रं निष्कं चरुक्तं च शुना मग्रं सु
वीरिणः । सुवीरिणो सृजसृजश्चु नकार जैकत्रात्य सृज छत । तत्सत्यं यत्वे सरमाता का द्वितः पिता । अर्म
एके सरस्या का प्रधावत तृतीयस्या इतो द्विः । ते कश्चि ससरमतं उश्चतू र्श्ववित्कू ल्वा जुनेश्च लो द्वितश्च ॥
दुला ह्ना नाम वो माता मंथा क को ह्वः पिताः । संत द्ना ह्ना त च क्री वोन सी सरी दत । छरु पे द्वि सी सर म सार मे
यन म स्त अरु सी सर शान मि छा द न्त पुरुषं छत । प्रात म ध्यं दिनं सायं म शी तो तु पुनः क्रिया । इ सि न
वाल मे त म इ र्भ्यः धि मंत्र ये त एते प्रति दृश्ये ते समान व सने उभे । ते अहं सार मे ये ण मुस
वद न म्यु क्त र्भ्यः हूतः शुंखी ह्नाः शुंख पिता ह्नाः शुंख कु दुर्बकः । अप्येषा रू प ति ह्नाः । उ
सृष्टि बो धि इ त मृ धि स मा प ये त । आ ह्ना णा न्भोज ये दे ते त्य ज ति श्व य ह्नाः शिशुं ॥ अ षि बो धि

स्वप्नो मातरिश्वा । ततो प्राणांस्मरेण्वंति मा भैषीर्न मरिष्यसि ॥ ॥ अजीजनदिति ॥ विश्वप्रका
धपक्षतोतहृत् ॥ चभृत्श्वप्रदशांतिरेषा ॥ अथ सर्पबलिः ॥ कार्यः सर्पबाधानिवृत्तये ॥ यय
गवाभ्यां स्यात्तदैवविधिपूर्वकं ॥ १ ॥ श्रावण्यं पौर्णमास्यां चान्नो सर्पबलिं कुर्यात् ॥ पुष्यादं च
स्वाग्नाव्वाद्ध्यस्यतिष्ठिते ॥ २ ॥ श्रावण्ये पौर्णमास्ये स्यात्तु लीपाकोत्रपूर्ववत् ॥ अग्न्यधमय
स्तिस्त्रः समिधः किंशुकानि च ॥ ३ ॥ पात्रप्रयोगसमये सादयेदंततः सरुत ॥ दूतो ग्निमुखदोमांते स्या
त्लीपाकं यथाविधिः ॥ ४ ॥ दूत्वाग्निं शुकपुष्याणि च स्वङ्गुद्वयाग्निभिः ॥ जग्धो मषकदत्वाद्ये मंत्रैरंज
लिना ततः ॥ ५ ॥ षड्युपस्तरणं कुर्यात्तद्वदानाभिघारणे ॥ माषकाद्यास्तयः सर्पादेवता इदकीर्तितः ॥
६ ॥ ॐ जग्धो मषको जग्धो विदृष्टिर्जग्धो व्यधूरस्वाह ॥ मषकाय सर्पायेदं ॥ जग्धो व्यधूरो जग्धो म

षको जगधा विदुषिः स्वाहा । व्यध्वराय सर्पा ये हं । जगधा विदुषिः जगधो व्यध्वरो जगधो मषक स्वाहा ।
विदुष्ये सर्पे इहं । तत इन्द्रजदीत्यमद्रिः समिधो जुहुयात् क्रमात् । आद्या दुती श्वतस्त्रश्वतस्त्रस्वसत्सत्यं
यत्त आदिभिः । इन्द्रजा इन्द्रशूकं पक्षिणं यः सरीसृपः । त इक्षिणं तं च दशं तं च सर्वाः । स्तानि इन्द्रं भय
स्वा । इन्द्रायै हं । अक्षजाते सरे इन्द्रदेवानामपि हस्त्य । त्वमय इन्द्रप्रोक्षितः स नो माहिः सीः स्वाहा । इन्द्राय
त्राणमग्निप्रवित्राणमसिपरिधिरसि ॥ अंनेन मनुष्याः स्त्रियाय सेतुणेः पशून् गतेन सर्पान्यः श्नेन दे
वान् स्वधया पितृन् स्वाहा ॥ इन्द्रायै हं । अथाऽयेन । तसत्यं । यत्ते भावाः स्यायां च पौर्णमास्यां च विषवा
द्वरंति । सर्वे उरुः सार्वेण स्तत्ते प्रेः । ते त्वयि संविशंति त्वयिनः । सतस्त्वयि सद्भ्यो भ्यो नः । परि
स्वाहा ॥ सर्पेभ्य इहं । नमो अरुसर्पेभ्यो ये केच पृथिवीमनु । ये अंतरिक्षे ये र्वितेभ्यः सं

नमः स्वाहा सर्पेभ्य इहं ये दो रो वने दिव्ये वासुस्य रश्मिषु ॥ तेषाम षडसदः कृतं कृतं ते भ
भ्यो नमः स्वाहा ॥ सर्पेभ्य इहं यादृष गो यातु धानानां ये वानस्य तीरं रनु ॥ ये वा वदेषु शो रते ते भ्य
भ्या नमः स्वाहा ॥ सर्पेभ्य इहं वृतेः स्विष्टकृतं हत्वा ज्ञपादिप्रतिपद्यते ॥ परिधिच्योपनिद्राम्य प्रा
वीदिशं ततः ॥ दुपलिप्य स्वयंत व लेखाः प्रागुद्गायताः ॥ तिस्रस्त्रिस्त्रो लिखित्वा द्विरुपसिच्योत्रे
कुम्भिः ॥ ६ ॥ नमो अस्त्रिभ्यो मंत्रेण सर्पेभ्योथ बलिं हरेत् ॥ अं नमो अस्तु सर्पेभ्यो ये पाथि वासाय आंतरि
क्ष्याये दिव्याये दिश्याः ॥ तेभ्य इहं बलिः दूरिष्यामि तेभ्य इहं बलिमादाय ॥ अखंडिताभिधानाभिरु
जेरभ्यं जनां जने ॥ १ ॥ रश्मि रश्मि रश्मि संयुक्ते स्त बृहती बलिं हरेत् ॥ तक्षकेत्यादिभिर्मंत्रैरुपनि
ष्ठेत् देवाः ॥ १ ॥ तक्षकवेशालेय भृतरश्मि रावतस्त जीवास्तु यितः सतस्त्वयिसुभ्यो वषाभ्यो

नःपरिदेहि॥ धृतराष्ट्रेरावततनक्षकस्तेवैशालेयोज्ञीवास्त्वयिनःसतःस्त्वयिसद्भोवर्षाभ्योनःपरिदे
हिःअद्भुतंसातिबलस्तज्ञीवास्त्वयिनःसतःस्त्वयिसद्भोवर्षाभ्योनःपरिदेहिःअतिबलगद्भुतंसस्तज्ञी
वास्त्वयिनःसतस्त्वयिसद्भोवर्षाभ्योनःपरिदेहिःयेदंशुक्राःपार्थिवास्ताःस्त्वमितःपरोगव्यृतिनि
वेदाय।संतिवैनःशयिनःसंतिदंदिनस्तेवोनेदिनसात्रेद्युममस्मान्दिनसात॥समीचीनामासिंप्रा
चीदिक्कुधितयोनिमिस्तेतिद्राद्रापयायाः।परिचिच्याप्रतीच्योथतृष्मीप्रत्येत्यवाग्यतः॥अप
पदेत्याभ्यांपरिचिन्वेद्भुततः॥१२॥अपश्चेतपदाज्ञदिपूर्वेणचापरेणच॥सप्तचमानुषीरि
स्त्रश्वराज्ञबंधनः।नवेश्चेतश्वाध्यासरिद्रिज्ञघानकंनवेः।श्वेतायवेदबायनुमानमःश्वेताय
य॥ग्राह्यणाभोजयित्वाथधान्याश्वंप्राशयेच्छिरः।एवंप्रतिदिनंकार्यंवल्लिहानीद्यशे

दाताधिकारोनीयैर्वा नित्यं सक्तुभिरिव च । मार्गशीर्ष्यां तथा पूर्वस्था लीपाको बलिस्तथा ॥ १ ॥
पौष्म मासो वा मार्गशीर्षे च रोहरेः । बलि मंत्रस्य संनामोप्यद्दार्षमिति बाधुनाः । संतिष्ठते
ना तर्द्ध्वं बलिक्रिया ॥ १५ ॥ ॥ अज्ञीजनदिति ॥ विश्वप्रकाशाभिधपद्रुतो तत्कृतावभूत्
समाप्ता ॥ ॥ अथेशानबलिः ॥ ईशानाय बलिं पक्वास्मात्तग्निौ लोके केषरं ॥ श्वेत्त्रपत्यं च निष्क्रम
त्यागुद्देवताः ॥ १ ॥ शंभोराय तने वापि छंदिकं परिकल्पयेत् ॥ अग्नेरूपसमाधानमभृत्याग्नि
दिह ॥ २ ॥ अग्नेः पश्चात्पुटीं कृत्वा दक्षिणायांतयोः पुनः ॥ यात्वा बह्वृत्तितीशानमावाह्यान्पत्रम
षी ॥ ३ ॥ आवाहयामीत्यावत्तदज्ञं यंतं वापि मध्यमः ॥ यथादमुदकं दद्यात्तभ्योसो तृप्तिरस्त्विति
४ ॥ आत्वा बह्वृते हरयः सचेतसः श्वेते रश्वेः सदके तु मद्भिः ॥ १ ॥ नाताग्निरे बलवद्भिः मनोऽ

प.
२

येरायादिशीघ्रममद्व्यायुर्वावेतीशानमावाह्यमीदुषीमावाह्यामीतिज्ञयंतमावाह्यामीतिच
वाह्यजलंजलीश्वतुथ्यंतेनत्स्त्रिरस्त्रितिद्वेशानंवंरोरोदनंस्त्रिषुपात्रेषुगृहीत्वाऽग्निंद्रुतमि
त्रेणोग्नेःपश्वाहासाद्य॥३॥उपस्युतातुमीदुषीमीदुषेस्वाहोपस्युतातुमीदुषीमीदुषेस्वाहा
तोपस्युतातुज्ञयंतायस्वाहेतित्रयाणामप्युपस्युतपूर्वकमाहुतीत्रयंहुत्वाचरंत्रिधाविभज्य
णार्धाद्देवायभवायदेवायस्वाहाशर्वायदेवायस्वाहाशानायदेवायपशुपतयेदेवाय
देवायस्वाहाऽग्रायदेवायभीमायदेवायमदुतेदेवायस्वाहाह्यावाहुतीर्द्वौत्तरार्धद
वस्यदेवस्यपत्न्येस्वाहाऽर्वायदेवस्यपत्न्येशानस्यदेवस्यपत्न्येपशुपतेदेवस्यपत्
न्येऽग्रस्यदेवस्यपत्न्येभीमस्यदेवस्यपत्न्येमदुतोदेवस्यपत्न्येस्वाहा॥३॥

दुतीर्हत्वा मध्यादवदाय जयंताय स्वाहेत्येकामाहुतिं हृत्वा उत्तरादवदायाग्नयौ स्विष्टकृते सुद
तीनां कामानां समर्धयित्री स्विति स्विष्टकृतं हृत्वा स्वस्तिनः पूर्णमुखः परिक्रामतु । इति देवत
यत्र योद्शपलाशपत्रे द्यौर्दना निक्षिप्य गृहपत्यादिभिस्त्रयोद्शाभिर्देवताभ्यो दद्यात्
दयोपस्पर्शतु गृहपाय स्वाहा गृहप्युपस्पर्शतु गृहप्ये स्वाहा द्यौषिण उपस्पर्शत द्यौषि
स्वाहा ॥ श्वासिन उपस्पर्शत श्वासिभ्यः स्वाहा ॥ विचिन्वंत उपस्पर्शत प्रयत्नं त्वभ्यः स्वाहा
मश्रंत उपस्पर्शत समश्रभ्यः स्वाहा । देवसेना उपस्पर्शत देवसेनाभ्यः स्वाहा ॥ यारख्याताय
नारख्याता देवसेना उपस्पर्शत देवसेनाभ्यः स्वाहा ॥ दूरां पोस्पर्शत दूरायाय स्वाहा । दू
प्युपस्पर्शत दूराय स्वाहा ॥ त्वास्तारि उपस्पर्शत त्वास्तारिभ्यः स्वाहा । निषगिन्नुपस्पर्

शनिषंगिणोस्वादेति । ततो बहिरं जनादिन्नस्त्रविमर्जनादितंरुत्वोदनं पर्णेषु संरुय नमोनिषंगिणरु
धि मतेतस्कराणां पतयेनमः ॥ इति क्वचिद्वृत्ते समास जेत । अत्ररद्राक्षफेसर्वानि अनया प्रथमो
। होमकालेभित्तानि गाः स्थापयेदृषसंयुताः । र्षपूर्वाजित्तैः क्षेत्रात्सुगंधैर्दधिमुष्टिना । गन्धां
ततोनीयखलेक्षेत्रेपतियजेत ॥ ईशानवंतमावाह्यंतस्मैदुत्वापपीदनात् ॥ दद्यात्सप्तसूपये
मनिदेशपूर्वकं ॥ क्षेत्रस्यपतिनोत्सृग्भ्यामुपस्थाप्यचदेवताः ॥ ऐशानं भोजयेद्विप्रान्स्वार्त्त
पतेश्वतुं एवंरुतेन संदेहः शशांकमुकुटोविभुः ॥ ऐदिकं मंगलंरुत्वाद्दरिभक्तैः प्रयच्छति ॥ ॥
न छीपुरूपोत्तमायंशीविश्वमान्यंक्रान्ति कर्ममान्युः ॥ विश्वप्रकाशाभिधेपडुतोतल्लुताविदे
लिः समातः ॥ ॥ अद्भुतोत्पातकृशांतिश्चग्रंथेषुबद्धास्मृता ॥ शिवा राधेनमेवाहम

शुभक्षयं ॥ अतोदं चंद्रश्च इत्यप्रतिष्ठाविधिमुत्तमं । मंगलायतनं मक्षयेदुरोयेन प्रसीदति । स्कं
शिवः प्रतिष्ठितो येन लिंगरूपी महेश्वरः । कामतोपद्रुजं हृत्वा सुरां पीत्वा च यत्नतः ॥ शिवलिं
प्यमुच्यघोरपातकात् ॥ सौवर्णं राजतं ताम्रं शुक्लं यामिश्रितं लोहं ॥ नामदं शूलमात्रं वाखापयेद्द
वं ॥ निभिद्यं ब्रह्मलोकेशं शिवलोकं समश्नुते ॥ सौवर्णं भाग्यदं प्रोक्तं राजतं पापनाशनं ॥ ताम्रं त
यं शुक्लं प्रामीयमर्थदं ॥ नामदं सुखदं प्रोक्तं शूलमात्रं सुखावहं ॥ सर्वस्माद्दधिकं ते ये नामदं शिव
॥ ७ ॥ काले गणेशकृत्योक्ते संकल्पवरणातिकं ॥ तथैव भस्मस्नानस्य विधिना भस्मपुंड्रकं ॥ ८ ॥ ने
तपर्यंतं गणेशं वा द्वादशैत ॥ नमस्ते रद्रमंत्रस्याहुणानां त्वेति मंत्रकं ॥ ९ ॥ तृतीयं भावयेन्नेत्रं नो
मदेष्यते ॥ मूर्तेर्नेत्रद्वयं कार्यं लिंगे मंत्रानुमंत्रणं ॥ १० ॥ ततोऽग्निमुखांते रद्राय चरुं श्रपयित्वा

व. प्र.

३५४

द्रमन्यव इति पंचदशार्चनानुवाकेन पंचदशाहुताहुत्वास्त्रिषु कृतमवदद्यात्तः परिधो निधाया स्या
 रूपं जुहोति ॥ द्रापे अंधसस्यत इत्येकादशाभिः सह स्याणिसहस्रशतुत्ये तैस्त्रयोदशाभिर्हुत्वा स
 द्दः विश्वं भूतमिति द्वाभ्यां देवस्य ग्रीवं स्पृशेत् ॥ पुनरेताभ्यामक्षुवाभ्यां हुत्वा रद्रसो मंत्र्यदेवस्य प
 श्चेत् ॥ पुनरेताभ्यामेव हुत्वा कद्रुद्राय सर्वोद्ये पशुति द्वाभ्यां देवस्योदरं स्पृशेत् ॥ पुनरेताभ्यां हुत्वा
 मिति देवस्य हृदयं स्पृशेत् ॥ पुनरेनुवाक्याभ्यां हुत्वा योरुद्रति देवस्य अङ्गारः स्पृशेत् ॥ पुनर्हुत्वा शो
 ति मायाः म्युत्तारणं कुर्यात् ॥ विधिर्विशुक्कः प्रोक्तः ॥ ततः समुद्रते मंगलपूर्वकमुदत्यमिति द्वाभ्यां
 श्राप्य मुखे पीते पंचरत्नानि निक्षिप्य सद्योज्ञातादि पंचानुवाकेः प्रतिष्ठाप्य पूजां कुर्यात् ॥ ततः
 अस्यारद्रगायत्र्या अघोरं ज्जिह्वारसिगायत्रीं सं हो मुखे रद्रो वता हृदिः हौर्वीजं ह्रीं शंति

सिद्धये पूजा रोचिन्नियोगः ॥ संकल्पः ॥ षड्भिः पदैः करन्यासो वर्णन्यासस्ततो भवेत् ॥ निरोनिष्ठित्
तर्दकश्रीत्र कंठनो मुखे हृत्तं दनाभ्यां धुक धूर जंघापत्सु वै क्रमात् ॥ परन्यासकं विद्वपंतः कंठं हं नासिमु
पुनराधारजात्वं प्रितुं दवत्कातिकेषु च ॥ व्यापं कुं त्रिः प्र कुर्वीत निव बीजां त राहितं ॥ ततः षडंगन्यासः ॥ त
य हृदयाय नमः ॥ विष्णवे शिरसे स्वाहा ॥ महादेवाय शिखायै वषट् ॥ धीमहि कवचाय हं ॥ तं नौरट्टः नेत्र
वौ षट् ॥ प्रचोदयात् अस्वाय फट् ॥ तालुत्रयं कुयति ॥ ततो देवोपवेदान्छाने च तुरस्य मध्यगताष्टदलक
ध्यगताष्टदलकुमलांतरं विचिंत्य कूर्णिकायां निवंध्यायेत् ॥ दक्षेयक्षेत्रायुक्तं भजतगिरिकृतासेवितं वा
श्वं शूलं वा घंसतर्काभयमपि दधतं व्याख्यया पुस्तकं च ॥ अक्षस्त्रगुण्वरं च प्रतिनिगदपस्मारादचंद्रचूडं
क्षं जस्त्रिसेयं वटतरुत्तलंगं पद्मवीरासनाद्यं ॥ इति ध्यात्वा ॥ ॐ भूः महापुरुषमावाहयामीत्यादिभिः ॥

ष्यां जलनादेवं आवाह्यस्वागतं कुशलं चोक्ता इत्मासनं महादेवायेत्यासनेषु ष्यं दत्वा देवायेन वेकल शो कुं कुमो
 र्चंदन कर्पूरागरुकस्तूरिजातीफलशोलेयाथरव्यशोवाष्टमध्वालोहितपंचपल्लुवत्कुकषायायुतजलमाप
 रूद्रगायत्र्याष्टवारमभिमंत्र्यपूजाशोभूगदिभिर्देतमावाह्यकलशोदकेन प्रणावेन देवमभिषिच्यपाद्य
 कलशोदकमापूर्यरक्ताक्षताशालीप्रणावेन निक्षिप्य कूर्वाभ्यां परिग्रह्य ॐ इमा आपः शिवाशिवावतर
 णः पूर्णतमाः शीताः शीततमाः। पूज्याः पूज्यतमाः। पुण्याः पुण्यतमाः। तमेध्यामेध्यतमाः। अमृता
 अमृततमाः। पाद्यानां जुषंतां प्रतिगृह्णातु भगवान्महादेव इति पाद्यं दत्वा घृषात्रे कलशोद
 र्यकंबंगैलापुगीफलानि निक्षिप्य इमा जय इत्यादि अघाणां जुषंतामिति अघं दत्वा च मनीषपात्रे
 दकमापूर्य रूद्राय नम इत्या च मनीषं दत्वा मधुवाता इति मधुपर्कं तत्तन्मंत्रैः पंचामृतं नमस्ते ॐ

वन्विश्वेश्वराद्येति मंत्रेण कुरुशोदकेन स्नानं प्रणवेनोदुर्तनं वामदेवाय नम इति वस्त्रद्वयं ज्येष्ठाय न
यत्तोपवीतं त्र्यंबकमिति आचमनीयं श्रेष्ठाय नम इति भूषणानि । रुमे गंधाः शुभादिष्वाम सर्व गंध
ताः । प्रताब्रह्मपवित्रेण प्रताः सूर्यस्य रश्मिभिरित्यष्टगंधां माला इति मालाः ॥ विश्वतश्च शुभ्रिति
पुण्यां जलित्श्च ॥ ततः कृष्णिकोपरि चतुर्दिक्षु मूलभागे देवाग्रमारभ्य नारदकुबेरवरुक्षपार्वतीर
देवाग्रादानि यादिके सवमध्यभागे हृदयशिरः । शिखाकवचां गमंत्रदेवताः ॥ पुरतोनेत्रदेवता
सरमध्यभागेष्वास्त्रां गदेवतां च संपूज्य देवाग्राद् हृदलमूलमध्याष्टभागेषु इंकरामयस्करशि
वतरंशंभुमयोभूमहादेवप्रशुपतिरदोयशर्वत्र्यंबकंसदंभानशितिकंबकपादिताम्यरणंबाभ्र
स्मपीतनीललोहितशुक्लहूरण्यखचराग्याश्चतुर्विंशति देवता अक्षरा आवरण च संपूज्यदित

व्याष्टदलमूलेभवाय देवाय नमः ॥ शर्वाय देवाय • ईशानाय देवाय • पशुपतये देवाय • रुद्राय दे • उग्र
 देवाय • भीमाय देवा • महतो देवा • इत्यष्टभिः संपूज्य दलमध्यभागेषु भवस्य देवस्य पत्न्यै नमः
 दलाग्रभागेषु भवस्य देवस्य सुताय नम इति चावरणत्रयं संपूज्य पद्मचतुरस्रांतर्मध्यभागेषु
 हीरतदुपरिवह्नादींश्च संपूज्य रुद्रगायत्र्या देवचतुर्विंशतिवारं पूजयित्वा पुष्पांजलिदत्त्वा • वनस्पत
 वच इति धूपं सुप्रकाशमं हानिति दीपं देवस्य त्वेति विविधनै वैद्यं भोजनान्ते आचमनं दत्त्वा ब्र
 म इति तांबूलदत्त्वा • नमो रुद्रेभ्यो ये ष्ठीव्यामिति ३ प्रदक्षिणां ॥ नमो अस्तु नीलश्रीवायेति नम
 विधाय सुगंधितलेन रुद्रगायत्र्या चतुर्विंशतिवारं देवं संतर्प्य दशावरणदेवताः क्रमेण त
 होमस्तान्मागत्य पायसं शुद्धानं सुसंनं गुडोदनं दारिद्रोदनं आज्यं चादाय रुद्रगायत्र्या

संभ्रुत्वानारदाद्यावरणद्वयस्य च भ्रुत्वाशंकराद्यावरणत्रयस्य शुद्धोदनं
कावरणस्य ह्रसरंभवस्य देवस्य निरावरणस्य गुडोदनं भवस्य देवस्य स
नमिंद्रवज्रांबरयोराज्यं द्रुत्वाशंकरमिति मानो महांतमिति मानस्तोकेति उ
रहेति सदस्राणि सदस्रशंरुतिषड्गिराज्यं द्रुत्वास्त्रिष्टयुतमवदायांतः परिधो
द्विभिश्वतुर्विंशतिभिराज्यं द्रुत्वाशंकरादिभिषड्गिराज्यं द्रुत्वाप्रदेभ्यः साधिप्रत्यधिदेव
शुक्लकपालेभ्यो द्रुत्वास्त्रिष्टयुतमवदायांतः कुर्यात् ॥ तत
द्विसंयुक्तं दशपूरुषाहारपरिमितं सपरिकरमंनंत्वामेकमाद्यं द्रुत्वा मंत्रेण महाद्रुत्वादिने वैद्य
रग्ने अश्वत्थपर्णे शुद्धतशेषनिदधाति ॥ ॐ भूर्भुवः स्वरो मिति ततो विश्वभुगादिभि

साग्निदेवं प्रदक्षिणां कृत्वाग्निं संपूज्य देवं स्तुत्वा नत्वा ये भूता इति बहिर्बालिंदद्यात् ॥ एवं साष्टकं स
पंचाशदष्टाविंशति चतुर्विंशति मेकादशा विप्रान् भोजयेत् ॥ एकादशा गोमिथुना निद
न्विसृज्यां न्यानापि विप्रान् स्तोषयेत् ॥ कंकणमोचनं स्वस्य देवस्य च समाप्तं ॥ एवं सप्त
मेकरात्रं वा पूजा होमो कृत्वा पश्चाद् देवभृथं कुर्यात् ॥ विधिरक्तः ॥ सति निमित्तं स
तिष्ठे विष्णुकर्म्योक्ते कुर्यात् ॥ एवमभ्यर्चितो नित्यं ग्राह्यं कमुकुयो विभुः ॥ ऐहिकं
प्रयच्छति ॥ ॥ इति शिवप्रतिष्ठाविधिः समाप्तः ॥ अजीजन श्रीपुराणोक्त
सान्यः ॥ विश्वप्रकाशाभिधपट्टतोत्तुतो समाप्तः खलु पूर्वखंडः ॥ १७

के१००० कार्तिकशुक्ल ० तद्विनेदंपुस्तकं लिखितं समाप्तं ॥ पश्चिमा ७ २३

शुतिविश्वप्रकाशे पूर्वखंडसमाप्तः॥